

Uloga i mogućnosti odgojitelja u prepoznavanju osobitosti i poticanju govorno-glasovno jezičnih sposobnosti kod predškolske djece

Oraić, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:696441>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Oraić

**Uloga i mogućnosti odgojitelja u prepoznavanju osobitosti i poticanju
govorno-glasovno jezičnih sposobnosti kod predškolske djece**

ZAVRŠNI RAD

Rujan, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Iva Oraić

**Uloga i mogućnosti odgojitelja u prepoznavanju osobitosti i poticanju
govorno-glasovno jezičnih sposobnosti kod predškolske djece**

ZAVRŠNI RAD

Mentor rada:
doc. dr. sc. Zlatko Bukvić

SAŽETAK

Jezik ponajprije služi za komunikaciju i sporazumijevanje među živim bićima. Jezik je zapravo sustav glasovnih i pisanih znakova koji je specifičan za svaku jezičnu zajednicu i povijesno je uvjetovan. U usvajanju jezika i njegovoj govornoj ili pisanoj upotrebi, pojavljuju se određena odstupanja i teškoće različitog intenziteta. Podjela poremećaja govorno-glasovno jezičnih poremećaja su: poremećaji izgovora, jezične teškoće, poremećaji ritma i tempa govora te poremećaji glasa. Primarna socijalizacijska sredina i okruženje za učenje jezika je obitelj koja ima značajnu ulogu u poticanju govorno-glasovnih i jezičnih sposobnosti djece. Kasnije se uloge govornih i jezičnih modela proširuju izvan obitelji na druge socijalne kontakte, a ponajprije na vršnjake i odgojitelje u predškolskom razdoblju. U ovom razdoblju intenzivnog razvoja govora važno je prepoznavanje fizioloških i patoloških odstupanja radi pravovremenog uključivanja djeteta u rehabilitacijske programe i profesionalnu podršku. Ovo istraživanje usmjereno je analizi samoprocjene odgojitelja o poznavanju govorno-glasovno jezičnih teškoća, njihovih kompetencija za rad i pružanje podrške djeci s ovakvim teškoćama. Za to je korišten upitnik u online obliku namijenjen odgojiteljima na području cijele Republike Hrvatske. Većina odgojitelja/odgojiteljica smatra se kompetentnim raditi s djecom koja imaju govorno-glasovno jezične poremećaje, ali isto tako i smatraju da s takvom djecom treba raditi individualno i sa stručnjacima izvan vrtića. Međutim, rezultati ukazuju da postoji potreba dodatnih edukacija odgojitelja o prepoznavanju govorno-glasovno jezičnih teškoća kod djece i individualizaciji neposrednog rada s takvom djecom.

Ključne riječi: govor, govorno-glasovno jezične sposobnosti, jezik, odgojitelji

SUMMARY

Language is primarily used for communication. Language is actually a system of phonetic signs that is specific to each language community and is historically determined. In language acquisition and its spoken or written use, certain deviations and difficulties of varying intensity appear. The deviation of speech-voice-language disorders are: pronunciation disorders, speech rhythm and tempo disorders. The primary socialization environment and environment for language learning is the family, which plays a significant role in encouraging children's speech-voice language abilities. Later, the roles of speech and language models are extended beyond the family to other social contacts, primarily to peers and educator in preschool period. In this period of intensive speech development, it is important to recognize physiological and pathological deviations for the timely inclusion of the child in rehabilitation programs and professional support. This research is aimed at the analysis of teacher's self-assessment of their knowledge of speech and language difficulties, their competences for working and providing support to children with these difficulties. For this, a questionnaire was used in an online form intended for educators throughout the Republic of Croatia. The majority of educators are considered competent to work with children who have speech and language disorders, but they also believe that they should work with such children individually and with experts outside the kindergarten. However, the results indicate that there is a need for additional education for educators on recognizing speech-voice language difficulties in children and individualizing direct work with such children.

Key words: speech, speech-voice difficulties, language abilities, language, educators,

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. RAZVOJ GOVORA PO MJESECIMA I GODINAMA	2
2.1. Razdoblje 0-3 mjeseca	2
2.2. Razdoblje 3-6 mjeseci.....	2
2.2. Razbolje 6-12 mjeseci.....	3
2.3. Razdoblje 1-2 godine	4
2.4. Razdoblje 2-3 godine	5
2.5. Razdoblje 3-4 godine	6
2.6. Razdoblje 4-5 godina	6
2.7. Razdoblje 5-6 godina	7
3. GOVORNO-GLASOVNO JEZIČNI POREMEĆAJI	7
3.1. Poremećaji izgovora.....	7
3.2 Glasovni poremećaji	9
3.3. Poremećaji tečnosti govora	10
3.4. Jezični poremećaji	11
4. AKTIVNOSTI ZA POTICANJE GOVORA	12
4.1. Poticajna okolina	12
4.2. Igre za razvoj govora	14
4.3. Igre slušanja i govorenja	15
5. ULOGA ODGOJITELJA U PREPOZNAVANJU GOVORNO-GLASOVNO JEZIČNIH POREMEĆAJA DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	17
6. ISTRAŽIVAČKI DIO	19
6.1. Ispitanici	19
6.2. Provedba istraživanja i prikupljanje podataka.....	19
7. REZULTATI	20
8. ZAKLJUČAK.....	34
Literatura	35

1. UVOD

Inkluzivno obrazovanje je obrazovanje koje odgovara potrebama sve djece. To je ono obrazovanje koje uvažava dječje specifičnosti njihova razvojnog statusa, kulture i drugih relevantnih obilježja. To obrazovanje pruža svoj djeci zajedničko učenje radi omogućavanja i osnaživanja njihovog sudjelovanja u učenju i kulturi neke zajednice. Inkluzivno obrazovanje je primjereno interesima, sposobnostima i potreba sve djece, neovisno socijalnim, biološkim i psihološkim karakteristikama (Bouillet,2019). Sastavnice kvalitetnih inkluzivnih obrazovnih sustava i ustanova: fleksibilne metode učenja i poučavanja, primjereno inicijalno obrazovanje odgojitelja, učitelja i nastavnika, fleksibilni kurikuli, tretiranje različitosti kao ishodišta učenja i poučavanja, sudjelovanje roditelja i zajednice, rano prepoznavanje i uključivanje u primjerene intervencije djece izložene riziku nepovoljnih razvojnih ishoda (Bouillet, 2019). Jezik je sustav glasovnih znakova koji je specifičan za svaku jezičnu zajednicu i povijesno je uvjetovan. Jezik ponajprije služi za komunikaciju (*enciklopedija.hr*). Komunikacija je u komunikologiji pojam koji označava razmjenu znakova i kombinacija među ljudima, životinjama, u živim organizmima i tehničkim sustavima (*enciklopedija.hr*). Nadalje, teškoće jezične, govorne i glasovne komunikacije su oštećenja koja uključuju deficite jezika, govora i komunikacije. Govor se ovdje odnosi na ekspresivnu produkciju glasova, riječi i rečenica te kvalitetu glasa i rezonancije. Komunikaciji poremećaj uključuje sve govorne, sve jezične poremećaje te socijalno komunikacijski poremećaj i druge komunikacijske poremećaje (Bouillet, 2019).

2. RAZVOJ GOVORA PO MJESECIMA I GODINAMA

2.1. Razdoblje 0-3 mjeseca

Prema Starc i sur. (2004) kod novorođenčeta prvo glasanje je plač. Plač, kmečanje, krikovi i neki fiziološki zvukovi su glasovi novorođenčeta u prvih dva mjeseca. Ta prva faza naziva se faza kričanja. Posokhova navodi kako „Beba uzdiše, kiše, kašlje, plače kada je gladna ili osjeća nelagodu.“ Prema njezinu mišljenju vrlo važnu ulogu ima procjena krika. Kod zdravog novorođenčeta krik je čist, glasan i bistar. Zabrinjavajući je krik novorođenčeta onaj koji je vrlo tih ili prodoran, kada krik ima nagle vriskove ili tiho jednolično stenjanje i ako beba plače nekoliko dana za redom kad je ništa ne boli i ne smeta.

Dojenče u dobi od 2. mjeseca (najkasnije do 3.), počinje spontano proizvoditi jednosložne vokalne zvukove (npr. eee, ooo). Počinje i kombinirati suglasnike i samoglasnike (npr. aba, gu). Ta iduća faza naziva se faza gukanja. Gukanje ubrzo bude popraćeno i smiješkom. Za razvoj govora vrlo važan je i sluh. Sluh je kao i neka druga osjetila razvije pri rođenju. U svojem priručniku Starc i sur. (2004, 68) navode kako „Novorođenče već zamjećuje razlike u trajanju i brzini promjene intenziteta zvuka.“ Kod novorođenčeta osjetljivost je veća za tonove niskih frekvencija. Novorođenče koje je staro tek nekoliko dana prepoznaje majčin glas. Što se tiče komunikacijske usmjerenosti dijete plače kad mu nije ugodno i kad je gladno, dojenče već za 4 tjedna zna zaustaviti plač neposredno prije nego što ga majka podigne i na taj način pokazuje da je uspostavilo neku mentalnu vezu između majčine aktivnosti i hranjenja. Prvi je korak prema komunikativnom glasanju gukanje. Posebno su intenzivni glasovi gukanja oko 3. mjeseca kad se roditelj djetetu obraća tihim govorom i emotivno toplo. Prvi socijalni smiješak pojavljuje se u kontaktu s odraslima između šestog i osmog tjedna (Starc i sur., 2004).

2.2. Razdoblje 3-6 mjeseci

U razdoblju od trećeg do šestog mjeseca pojavljuje se prvi glasni smijeh, usavršava se gukanje i događa se postupni prijelaz u govornu igru, točnije u brbljanje (Starc i sur. 2004). Pihler Brumen (2023) navodi kako beba kod brbljanja ima najviše sreće sa zvukovima koji se ispuštaju ustima i prednjim dijelom jezika jer su to mišići koji su se razvili tokom sisanja.

Prema Posokhovej (2008) beba od četiri mjeseca ima sposobnost razlikovanja intonacije govora odraslih. Beba se počinje aktivno smijati i oponašati kao reakcija na emotivno komuniciranje s odraslim. Starc i sur. (2004) u vezi sa sluhom i slušanjem pišu kako beba bolje vokalizira izvor zvuka i kako beba od četiri mjeseca okretanjem glave reagira na glas i traži sugovornika očima. Oko drugog mjeseca beba počinje imati slušnu kontrolu nad intenzitetom glasa, u trećem i četvrtom mjesecu nad visinom glasa, a oko petog mjeseca nad izgovorom glasovnih sekvenci. U dobi od 3,5 mjeseca promatra duže majku dok sluša njezin glas i oca dok sluša njegov glas. Osjetljivost za udaljenost zvukova počinje pokazivati s oko šest mjeseci, i to bolje razlikuje zvukove koji mu se približavaju od onih koji se udaljavaju. Osim toga, beba okreće glavu prema osobi koja ga zove, reagira na svoje ime, umiruje se na lagani zvuk, kad joj se govori, prestaje plakati, uznemiruju se na iznenadni zvuk. Što se tiče produkcije glasova, nečiste samoglasnike još izgovara oko trećeg mjeseca, ali počinje i izgovarati nejasne suglasnike (npr. p, m,b). Gukanje postaje sve složenije u četvrtom mjesecu. Kretanje s jezikom su sve bolje, jezika ima i više mjesta jer je beba porasla. Kada se počinje približavati šestom mjesecu sve se više igra s gukanjem i počinje postupno povezivati slogove u niz. Vezano uz komunikacijsku usmjerenost Starc i sur. (2004; 76) navode da je dijete „sve više usmjereno na odrasle i okolinu, razdragano guguće kad mu se netko obrati, ali i samo- kad je zadovoljno, pojavljuju se počeci imitacije i aktivno smijanje kao reakcija na emotivno komuniciranje s odraslima“. Počinjemo sumnjati da nešto nije u redu, a posebno sa sluhom kad dijete: na govor ili druge zvukove ne pokazuje reakciju, na zvuk majčinog glasa se neće umiriti, izvor zvuka ne traži očima, igračka koja proizvodi zvuk ga ne zanima, ima odsustvo socijalnog smiješka.

2.2. Razbolje 6-12 mjeseci

Posokhova (2008) navodi kako slogovno stapanje postaje mnogo bogatije nakon osmog ili devetog mjeseca. U tom razdoblju dojenče počinje stapati različite slogove i izgovara ih sa značenjem uz gestovnu imitaciju (beba govori „pa-pa“ i maše s rukom). Starc i sur. (2004) ističu da je dijete u ovom razdoblju sve više usmjereno na okolinu i interakciju s njom. Na kraju ovog razdoblja dijete počinje izgovarati prve riječi koje povezuje s određenim situacijama, predmetima i osobama.

U vezi sa sluhom, slušanjem i početkom razumijevanja govora u priručniku se navodi da dijete počinje oponašati glasove koje čuje od drugih od petog ili šestog mjeseca i to na način da se glasovi materinskog jezika redovito ponavljaju i vježbaju. Dijete dobro zapaža melodiju riječi i rečenica

kako ju izgovaraju odrasli, odnosno oponaša u svom brbljanju. Prepoznaje nježan i veseo glas, ljutit glas. Kada čuje izvor zvuka prema njemu okreće glavu; kad osoba nije u vidokrugu dijete sluša glas; kada čuje svoje ime s razumijevanjem reagira na njega (Starc i sur., 2004). U tom vremenskom razdoblju počinje i produkcija glasova, odnosno slogovanje. Pjevušeći ponavlja nizove jednakih slogova oko šestog mjeseca (npr. mamama). Djetetova produkcija glasova sve je više voljna, intonacijski i glasovno slogovanje dojenčeta postaje sve sličnije govoru okoline. U vezi s komunikacijskom usmjerenošću Starc i sur. (2004) navode da se dijete smije i hihoće, vrišti od veselja, pozornost na sebe privlači kašljanjem i uzvicima, na svoje ime reagira s razumijevanjem, na pitanje „Gdje je...“ usmjerava pogled prema osobama i predmetima. Što se tiče pojave prve riječi sa značenjem, to se događa potkraj prve godine. Najčešće su to imenice kojima dijete imenuje bliske osobe (tata, mama, baba).

2.3. Razdoblje 1-2 godine

Posokhova navodi kako: „Tijekom prve godine života posebno se intenzivno razvija intonacijski element govora u povezanosti s emocijama, gestama i izrazima lica.“ (Posokhova, 2008, str.17.) Nakon što dijete napuni godinu dana i kada je izgovorilo svoju prvu smislenu riječ, njegov razvoj govora se prati prema broju riječi koje upotrebljava. Starac i sur.(2004) navode kako djeca potkraj druge godine počinju povezivati dvije riječi u verbalne iskaze. Kada to dijete počinje raditi završava se predverbalna faza i počinje verbalna. Što se tiče sluha, slušanja i razumijevanja dijete u ovom razdoblju dobro uočava ritam i promjene ritma govora i oponaša ga u svom vlastitom žargonu, riječi koje čuje može ponoviti, zvukove iz neposredne okoline oponaša (zvuk automobila, glasanje životinja), a početkom druge godine ili potkraj prve daje jasne znakove da razumije neke jednostavne naredbe kao što su „Daj“, „Pokaži“. Posokhova ističe da jednogodišnje dijete koje je urednog razvoja barata nekolicinom riječi, dvogodišnjak ima fond od dvjesto do tristo riječi. Dalje navodi da svaka osoba, kao i svako dijete ima dva fonda riječi; aktivan i pasivan. U pasivan fond ubrajaju se riječi koje dijete zna, ali ih ne upotrebljava u vlastitom govoru. Za dijete je vrlo važna veličina aktivnog fonda riječi jer prema njoj se procjenjuje mentalni razvoj. Pihler Brumen piše kako beba počinje oponašati govor odraslih u drugoj polovici prve godine života. Ta pojava naziva se eholalija. Slušna percepcija jako je razvijena potkraj prve godine pa se razumijevanje govora poboljšava. Starc i sur. (2004) što se tiče artikulacije glasova navode kako dijete do kraja druge godine artikulira sve samoglasnike i neke suglasnike; okluzive (b, p, d, t, g, k), sonant v, frikative (c, č, ć, đ, dž), afrikate (z, ž, s, š, f, h). U svojim prvim riječima dijete ispušta većinu posljednjih i

neke prve glasove. Dijete s dvanaest mjeseci rabi nekoliko riječi, a razumije ih mnogo više. Imenice su prve riječi koje dijete izgovara i njima imenuje za sebe važne osobe i stvari iz neposredne okoline (hranu, članove obitelji, igračke). Dijete s osamnaest mjeseci govori od pet do pedeset riječi. Kada je dijete u dobi od 2 godine, uz imena za bića i predmete iz okoline, upotrebljava i glagole: ima, hoće, neće, daj. Upotrebljava i pokazne zamjenice: ovo, to, ona. Dijete imenuje dijelove tijela, rabi riječce: *da i ne*. Nadalje, dijete potkraj druge godine počinje smisleno povezivati dvije riječi („Daj auto“). U tim su rečenicama najčešće imenice i glagoli, nema prijedloga i veznika, nema slaganja u rodu, broju i padežu. Takav govor se naziva telegrafski govor jer slični telegrafskoj poruci. O sebi dijete govori u trećem licu. Komunikacijska usmjerenost djeteta u razdoblju od dvanaest do osamnaest mjeseci: vlastite radnje prati uzvicima, radi geste uz riječi da bi bolje komuniciralo zahtjeve i potrebe (odmahuje rukom, pokazuje prstom), ispunjava verbalne naloge. Od osamnaestog do dvadeset četvrtog mjeseca pokazuje ili dodaje veći broj imenovanih predmeta, ispravno odgovara na pitanja kao što su *Tko je to?*, *Čije je to?*, riječima traži da jede i pije.

2.4. Razdoblje 2-3 godine

Starc i sur.(2004). navode da je ovo doba intenzivnog savladavanja sintakse. Struktura rečenice se širi i postupno se uključuju riječi koje su nedostajale u telegrafskom govoru. Dijete do kraja treće godine ispravno izgovara sve samoglasnike i deset do petnaest suglasnika (p, b, m, n, j, t, d, k, g, v, h, l, f, c). U izgovoru dijete još ima pogrešaka, u riječima češće ispušta suglasnike koji su mu teži za izgovoriti ili ih zamjenjuje sličnima ili iskrivljeno izgovara. Dijete na kraju treće godine ima rječnik od dvjesto pedeset do petsto riječi, ali ih razumije mnogo više. Pravilna upotreba zamjenica *ti, ja, mi* počinje pravilno koristiti oko tridesetog mjeseca. Dalje upotrebljava zamjenice *moje, tvoje, naše*. Dijete upotrebljava i neke pridjeve i negacije. Što se tiče rečenice potkraj treće godine rabi rečenicu od tri do četiri pa čak i više riječi. Govor djeteta od tri godine je razumljiv i služi osnovnoj svrsi, a to je komunikacija. Sve što dijete kaže razumljivo je i stranim osobama. Dijete može odgovarati na pitanja i voditi jednostavne razgovore, sposobno je ispričati kratku priču, napamet zna nekoliko dječjih pjesmica, slušati će kratke priče i bajke ako mu se sviđaju i tražit će ponavljanje, može imenovati i opisivati svoj crtež, češće upotrebljava negaciju *ne*. Neki su od simptoma usporenog razvoja u ovom razdoblju sljedeći: dijete ne odgovara na jednostavna pitanja, ne postavlja pitanja, ukućanima je govor nerazumljiv, a pogotovo stranim osobama, jednostavne rečenice ne koristi, priče i pjesmice ne voli slušati (Andrešić i sur. 2010).

2.5. Razdoblje 3-4 godine

Starc i sur. (2004) pišu kako u razdoblju od tri godine nastupa period nagloga govornog razvitka. Veliki interes djeteta pokazuje za jezik i komunikaciju. Dijete u toj dobi voli puno pričati, važniji mu je govor od slušanja. Pri artikulaciji još se mogu primijeniti odstupanja. Blago nepravilni mogu biti glasovi *s, z, c* i to se tolerira do 4,5 godina. Što se tiče glasova *l* i *r* oni bi se trebali korektno artikulirati do navršene 4. godine. Također nepravilni mogu biti i glasovi *š, ž, č, ć, đ, dž* i to se tolerira do 5,5 godina. Djeca mogu imati i poteškoća u izgovoru pojedinih riječi. Odstupanja koja se pojavljuju su: zamjena glasova, izostavljanje početnih fonema, premještanje unutar riječi ili sloga, asimilacija i disimilacija. Ta pojava naziva se fonemsko pojednostavljenje i u toj dobi se smatra normalnom. Andrešić i sur. (2010). navode da pri urednome jezičnom razvoju u ovoj dobi djeteta koristi rečenicu od tri do četiri riječi, postavlja pitanja *zašto, kada, što ako*, koristi zamjenice, komentira događaje, priča priče, zna svoj spol, ime, godine, sluša priče oko 10 minuta. Starc i sur. (2004) ističu da djeteta u ovom razdoblju ima veliki interes za komunikaciju s odraslima i djecom. Sada se već s djetetom može voditi razgovor o neprisutnim osobama, stvarima i događajima. Dijete počinje uživati u šala, pokazuje smisao za humor, rabi izraze socijalne uljudnosti uz poticaj (*izvoli, hvala, molim, laku noć, dobar dan*). Andrešić i sur. (2010) navode neke od simptoma usporenog razvoja: djetetov je rječnik siromašan, ne izgovara većinu glasova, okolina ga ne razumije i nema interakcije s drugom djecom.

2.6. Razdoblje 4-5 godina

Starc i sur. (2004) navode kako se u petoj godini događa nagli razvoj rječnika. Dijete govori tečno i ima sve glasove. U ovom razdoblju djeteta stalno zapitkuje o značenju riječi, o prostoru i vremenu, te uzroku i posljedici. Gramatika djeteta jedva da se razlikuje od one koju rabe odrasli. Dakako, njegova gramatika još u potpunosti nije pravilna. U rečenici su zastupljene sve vrste riječi i rečenica je puna. Počinje koristiti veznik *i*. U ovom razdoblju počinje i usvajanje rječnika za pisani jezik (slovo, riječ, točka). Dijete neprestano zapitkuje, može pričati duže priče u kojima isprepliće stvarnost i maštu, obožava čitanje ili pričanje priča. Osim toga, može mehanički brojiti do deset, s pokazivanjem do pet, može identificirati dijelove koji nedostaju i može imenovati krug i trokut (Andrešić i sur., 2010). Simptomi usporenog razvoja u ovom razdoblju su mali fond riječi kojima se djeteta koristi, jednostavne strukture rečenica, često su prisutne gramatičke greške, djeteta izostavlja glasove, ne razumije značenje riječi, ne poznaje boje.

2.7. Razdoblje 5-6 godina

Starc i sur. (2004) navode da je u ovom razdoblju govor po pravilu ispravan i artikulacijski i gramatički. Usvojena je osnovna gramatička struktura, djeca uključuju množinu, padeže, glagolska vremena, veznike i prijedloge. Dijete čak i zamjećuje greške u govoru drugih. Dijete od pet do šest godina komunicira sa stranim osobama, prijateljima i članovima obitelji. Može prepričavati priče, verbalno planira igru, dramatiizira priču. U ovom razdoblju je povećan interes za slova, pisanu riječ i knjige. Andrešić i sur. (2010) pišu kako je izgovor svih glasova kod djece pravilan, koristi složene rečenice, prepoznaje i imenuje geometrijske oblike, zna napisati i svoje ime.

3. GOVORNO-GLASOVONO JEZIČNI POREMEĆAJI

3.1. Poremećaji izgovora

Posokhova (2008) ističe da pojam „poremećaj izgovora“ obuhvaća odstupanja u govoru u kojima dijete, ne može zbog različitih razloga pravilno izgovarati neke glasove, zamjenjuje ih međusobno ili sasvim izostavlja, nepravilno izgovara slogove i cijeli riječi. Kod takve djece fond riječi je dovoljno bogat, a sam govor je gramatički točan. Benc Štuka (2010) piše da su poremećaji izgovora najučestaliji govorni poremećaji u općoj populaciji djece. Ti su poremećaji češći kod djece s posebnim potrebama, s teškoćama u razvoju. Oni su najčešće prisutni kod predškolske i školske djece, mogu se naći i kod odraslih. Posokhova (2008) uzroke nastanka poremećaja izgovora dijeli u dvije skupine, biološke i socijalne. Nepravilnosti u anatomskoj građi govornih organa je jedan od uzroka odstupanja izgovora. Te nepravilnosti nastaju tijekom embrionalnog razdoblja ili tijekom ranog djetinjstva. Tim nepravilnostima pripadaju anomalije zagriža, usana (debele, slabo pokretljive, prekratke, traumatska oštećenja), anomalije jezika (prekratka podjezična resica, nespretni, preveliki ili premali i uski jezik), nepravilnosti zuba i nepca (preusko, previsoko, rascjepi). Kao učestaliji uzrok nepravilnog izgovora navodi se nedovoljna pokretljivost i opća nespretnost govornih organa. Mogući uzrok odstupanja izgovora može biti i slabo razvijen fonematski sluh, odnosno specifični sluh. Taj sluh ima sposobnost prepoznavanja i razlikovanja glasova koji oblikuju riječ. Nepravilan pristup razvoju govora djeteta u obitelj je još jedan od uzroka poremećaja izgovora. Taj se nepravilni pristup odnosi na to da odrasle osobe dugo tepaju djetetu, prilagođavajući se dječjem govoru i umiljavajući se brbljanju mališana. Takvi postupci koče razvoj ispravnog izgovora. S druge strane, postoji pretjerani perfekcionizam prema djetetu

sa strane roditelja. Roditelji od djeteta zahtijevaju čisti i potpuno ispravni izgovor dok dijete još za njega nije spremno. Nepravilni izgovor može se još pojaviti zbog oponašanja lošeg uzora. Dijete ne smije isključivo komunicirati s mlađom djecom u koje se još nije uspostavio pravilan izgovor. Naravno da dijete može i oponašati neispravan izgovor člana obitelji. Benc Štuka (2010) navodi da kod djeteta predškolske dobi njegov način govora može biti simpatičan zanimljiv i smiješan, čak i kada je izgovor popraćen „greškama“. Ponekad se roditelji zavaravaju i misle da će se takve „greške“ ispraviti same od sebe kako će dijete odrastati. To se ne događa u velikoj većini slučajeva. Poremećaji izgovora su često samo simptomi složenijih teškoća koje dijete ima na području jezičnog razvoja. Iz tog razloga na vrijeme treba uočiti poremećaj izgovora kod djeteta i djelovati na njegovo ublažavanje i otklanjanje. Poremećaji izgovora mogu se javiti u tri oblika:

1. Omisija - izostavljanje ili nečujna realizacija glasa (dijete ne može izgovoriti neki glas)
2. Supstitucija - zamjena glasa (dijete glas ili skupinu glasova koje ne može izgovoriti zamjenjuje drugim glasom)
3. Distorzija - nepravilno izgovaranje glasa ili skupine glasova (dijete izgovara glasove, ali njihova zvukovna realizacija odstupa od standardnog izgovora).

Nadalje, glasovi se dijele na nekoliko glasovnih skupina. Poremećaj izgovora najčešće zahvaća cijelu glasovnu skupinu. Poremećaji prema glasovnim skupinama (Benc Štuka):

- A. Sigmatizam- poremećaj izgovora glasova /S/Z/C/, /Š/Ž/Č/, /ĐŽ/Đ/,
- B. Rotacizam- poremećaj izgovora glasa /R/,
- C. Lambdacizam- poremećaj izgovora glasova /L/, /LJ/,
- D. Kapacizam i gamacizam- poremećaj izgovora glasova /K/ i /G/,
- E. Tetacizam i deltacizam- poremećaj izgovora glasova /T/ i /D/,
- F. Etacizam- poremećaj izgovora glasa /E/.

Posokhova (2008) kao prvu preventivnu mjeru navodi osiguravanje psihofizičkog zdravlja. Kao što je gore već i navedeno smetnje izgovora uzrokovane su anatomskih malformacijama govornih organa koji nastaju tijekom embrionalnog razvoja. Za ispravno formiranje govornih organa vrlo su bitni: tjelovježba, kretanje na svježem zraku, plivanje, zdrava prehrana obogaćena mineralima i vitaminima. Što se tiče dojenja bebe, aktivno sisanje jedan je od najvažnijih uvjeta ispravnog formiranja kostiju i mišića lica te bebinih govornih organa (mišića usana, obraza, jezika i mekog

nepca). Nadalje, dobro treba paziti na higijenu zuba i dobru kvalitetnu prehranu. Štetne navike poput sisanja prstiju i grizenja te žvakanja usnica i unutarnjih obraza su vrlo čest uzrok nepravilnosti vilica i zuba. Benc Štuka (2010) kao pomoć djetetu s poremećajem izgovora navodi da se potraži pomoć logopeda. Postoji mnogo čimbenika o kojima ovisi uspješnost i duljina logopedске terapije: uzrok poremećaja, težina poremećaja, redovitost logopedске terapije, suradnja, pomoć i podrška roditelja prema djetetu, motivacija djeteta, radne navike djeteta, dob djeteta.

3.2. Glasovni poremećaji

Prema Bolfan Stošić i Rončević Kolarić (2006) definicija poremećaja glasa jest da je karakteriziran abnormalnom proizvodnjom i/ili odsustvom kvalitete glasa, glasnoće, visine rezonancije i/ili trajanja koje je neprikladno za dob ili spol pojedinca. Mance (2010) za poremećaje glasa navodi sve ono što smanjuje učinak komunikacije i čini glas manje ugodnim i pri čemu govornik troši previše energije za primjereno jak i ugodan glas. Što se tiče stvaranja glasa on nastaje u grkljanu i to je vrlo složen proces. Za proizvodnju glasa potrebna je struja zraka, određen tlak kojim taj zrak struji i elastična valvula koja može vibrirati. Glasnice čine tu elastičnu valvulu. Posokhova (2008) poremećaje glasa uvjetno dijeli na organske i funkcionalne. Organski uzroci nastanka glasovnih poremećaja su nastali kao posljedica anatomskih promjena ili kroničnih upalnih procesa u organima odgovornim za proizvodnju glasa. Funkcionalni uzroci nastanka glasovnih poremećaja su svi oni poremećaji koji su nastali kao posljedica neispravne uporabe i loše higijene glasa. Najčešći poremećaj glasa u dječjoj dobi jest promuklost ili disfonzija (*logoterapia.hr*). To je poremećaj glasa koji označava svako odstupanje od njegovih normalnih obilježja visine, intenziteta i kvalitete. Uzrokovan je organskim promjenama na grkljanu. Mance (2010) simptome promuklosti dijeli ovisno o duljini trajanja na akutnu ili iznenadnu promuklost (ona traje kraće vrijeme i obično prolazi nakon odgovarajuće terapije) i kronična promuklost (ona traje dulje vrijeme, nekoliko tjedana, mjeseci ili čak godina). Za sprječavanje poremećaja glasa u djece Posokhova (2008) piše kako osobe koje se bave odgojem i obrazovanjem djece trebaju poznavati stupnjevitost razvoja dječjeg glasa. Postoji predškolsko razdoblje koje traje do 7 godina, premutacijsko koje traje od 7 do 12-13 godina, mutacijsko koje traje od 12-13 godina do 15 godina i poslijemutacijsko koje traje dvije godine nakon mutacije glasa. Djecu od najranijeg djetinjstva trebaju okruživati samo blagi, ugodni i melodični glasovi koji imaju jasnu i izražajnu intonaciju.

Preventivne mjere koje se mogu poduzeti radi sprječavanja glasovnih poremećaja u predškolskoj dobi su: jačanje imuniteta, pjevanje i ovladavanje navikama racionalnog trbušnog disanja te mekog glasovnog izvođenja. Redovito pjevanje je vrlo važan postupak higijene dječjeg glasa. Tijekom pjevanja potiče se razvoj govornog aparata. Mance (2010) ističe kako djecu treba učiti da „čuvaju“ svoj glas. Djeca nebi smjela pretjerano naprezati glas vičući, vrišteći, pjevajući ili proizvodeći glasovne zvukove koji preopterećuju njihove glasnice djeca trebaju izbjegavati ustrajno i pretjerano čišćenje grla ili kašljanje, trebaju naučiti da ne tjeraju svoj glas da „previše radi“ i naučiti ga „odmarati“.

3.3. Poremećaji tečnosti govora

Pihler Brumen (2023) navodi da su poremećaji tečnosti govora govorni poremećaji u kojima se prekida normalan tok govora. Mucanje je najpoznati poremećaj tečnosti govora. Prpić (2023) tečan govor definira kao kontinuiranu govornu produkciju bez prekida, bez mentalnog i motoričkog napora uz urednu govornu brzinu. Takav je govor zapravo rezultat glatke koordinacije između jezičnog plana, govora i glasa. S druge strane, govorne netečnosti se definiraju kao prekidi u govornom tijeku i brzini uz prisutan govorni napor. Svaka osoba ima neke netečnosti koje su normalne (pauze, umetanja, ispravci, ponavljanje fraza), ali s druge strane postoje one koje su tipične za osobe koje mucaju (ponavljanje glasova ili slogova, kratke, jednosložne riječi, produljivanja i zastoji). Postoje dva važna obilježja mucanja, a to su: vremenska neusklađenost i govornikova reakcija na tu anomaliju. Gubitak kontrole je zapravo najvažnija pojava koja razlikuje mucanje od ostalih normalnih tečnosti. Vidljivi simptomi mucanja jesu: ponavljanje cijele riječi, ponavljanje početnoga glasa, produljivanje glasova, oklijevanja, umetanja, napetost lica, popratni pokreti. Nevidljivi simptomi mucanja jesu: izbjegavanje riječi, izbjegavanje situacija, slika o sebi, osjećaji. Mucanje se može pojaviti bilo kad tokom djetinjstva, obično se javlja u ranom djetinjstvu. Drugi je poremećaj tečnosti govora brzopletost. Andrešić (2010) kao najizraženija obilježja govora brzopletog djeteta navodi sljedeća: ubrzan tempo govora, česte artikulacijske pogreške u govoru, nepravilan izgovor glasova, siromašan rječnik, rečenice su uglavnom kratke, isprekidane, po strukturi uglavnom jednostavne, gramatičke pogreške prisutne su u duljim rečenicama, zastoji i zamuckivanja su prisutni, u govoru često se potpomaže gestama i poštalicama, pokaznim zamjenicama. Djeci s brzopletošću pomaže se na način da budući da su ubrzana, treba ih uspoređivati u aktivnostima, oni imaju kratku i lako otklonjivu pažnju pa im u radu češće treba mijenjati aktivnosti i raditi češće pauze, pjevanjem i recitiranjem usporava se govor i potiče usvajanje ritma

i melodije. Bradilalija se definira kao pretjerano spor govor. Javlja se kao posljedica organskih oboljenja središnjeg živčanog sustava, ali se javlja i kod djece s mentalnom retardacijom. Glavno obilježje bradilalije je produžavanje svih glasova, posebno samoglasnika, usporen ritam i tempo govora.

3.4. Jezični poremećaji

Prema Bolfan Stošić i sur. (2009) jezični poremećaji mogu biti stečeni i razvojni. Razvojni jezični poremećaji javljaju se u razdoblju usvajanja jezika. Stečeni razvojni poremećaji javljaju se nakon što je usvojena baza materinskog jezika, a to je između 3. i 4. godine. Simptomi su razvojnoga jezičnog poremećaja: otežan i usporen jezično, govorni razvoj, kasnije pojava prve riječi i rečenice, izostavljanje veznika, zamjenica, pomoćnih glagola, prijedloga, pogreške u rodu, broju i padežu. Benc Štuka (2010) usporeni jezično-govorni razvoj definira kao zaostajanje u ranom jezično-govornom razvoju djeteta u dobi do 4. godine. Ako poteškoće prate dijete i nakon 4. godine onda govorimo o nedovoljno razvijenom govoru. Kod obje poteškoće možemo zapaziti da dijete progovara kasnije od svojih vršnjaka, dijete govori manje od svojih vršnjaka i koristi se ograničenim brojem riječi, koristi kraće i jednostavnije rečenice od svojih vršnjaka, neuobičajen redosljed riječi u rečenici, ima teškoća u razumijevanju pitanja ili naloga koji mu se upućuju.

4. AKTIVNOSTI ZA POTICANJE GOVORA

4.1. Poticajna okolina

Brojni su autori različitih profesija i stručnog djelovanja ukazali na različite aspekte razvoja i osobina okruženja odrastanja koji poticajno djeluju na razvoj sposobnosti djece. Takvi uvjeti nužni su za nesmetani i očekivani razvoj, ali i za razvoj sposobnosti djece koja su u riziku nastanka teškoća ili se s teškoćama suočavaju. Autorica Posokhova (2008) ukazuje da djeca u ranom periodu jako brzo tjelesno i mentalno napreduju. Od iznimne je važnosti da se taj razvoj dobro prati u svakom razdoblju i području. Svakodnevno treba pratiti djetetove potrebe i to najbolje mogu roditelji jer oni najbolje poznaju svoje dijete, ali i zbog toga što najviše vremena provode s djecom. Osnovno načelo poticanja govora formulirao je ruski psiholog Lav Vigotski i to početkom dvadesetog stoljeća. U tom načelu govori se da je učenje pokretna sila psihičkog razvoja, ali da razvoj i učenje nisu jedno te isto. Zonu najbližeg razvoja stvara učenje, ono u djetetu pokreće unutarnje razvojne procese. Vigotski nadalje navodi kako je zona najbližeg razvoja razmak između razine trenutnog stvarnog razvoja djeteta i razine mogućeg razvoja. Zapravo zona najbližeg razvoja određuje psihičke funkcije koje još nisu sazrele, nego se trenutno nalaze u procesu sazrijevanja. Za poticanje možemo reći da je primjereno i ispravno tek kada ide ispred razvoja i kada je usmjereno na sutrašnji dan, a ne na jučerašnji. Što se tiče poticajne okoline i novorođenčeta pogrešno je mišljenje da novorođenče treba potpuni mir i tišinu. Soba u kojoj boravi dijete mora biti puna različitih poticaja. Marian Diamond, ugledna neuroznanstvenica, u svojoj knjizi „Čarobno drveće uma“ opisuje kako izgledaju anatomske razlike mozgov laboratorijskih štakora smještenih u siromašnu i bogatu okolinu. U tom pogledu možemo govoriti da je ljudski mozak sličan mozgovima ostalih sisavaca. Kada je dijete u poticajnom okruženju mozak raste i unutar njega razvijaju se bogate neuronske veze. Iz tog razloga dječju sobu treba napuniti različitim predmetima koje dojenče može istraživati svim osjetilima. Zidove dječje sobe trebalo bi ukrasiti dječjim slikovnim tapetama ili ako netko ne voli tapete na zidove bi trebalo naljepiti jednobojne velike naljepnice koje su posebno namijenjene uređivanju dječjih soba. Na velikim površinama dojenče voli nježne, čiste i pastelne boje. Jarke boje voli na predmetima i slikama. Što se tiče kretanja, bebi ne smijemo ograničavati prostor za kretanje. Moramo joj omogućiti da se što više kreće. Prvo se treba kretati u krevetiću, kasnije u marami na roditeljevom tijelu, kasnije treba puzati po sobi i penjati se na više površine. Beba mora istraživati sve oko sebe. S razvojem govora usko je povezana

motorika. Govorne teškoće imaju djeca koja zaostaju u razvoju opće i fine motorike. Kada je embrij star svega sedam tjedana kretanje počinje i nastavlja se tijekom cijelog života. Beba se uči kretati i na podu. Na taj način razvija tonus i ravnotežu. Beba koja još nije počela puzati ne bi trebala cijelo vrijeme provoditi u krevetiću. Bebu treba što više stavljati na šarene podloge, treba se igrati na trbuhu i leđima. Na taj način beba uči ovladavati pokretima i istražuje okolinu sa sigurnog mjesta. Uz pomoć takvih igara počinje usvajanje integracije između lijeve i desne moždane hemisfere. Bebu se nikada ne ostavlja bez nadzora na podu. Bebi treba dopustiti da kad počne puzati „putuje“ po cijeloj kući. Prema Štedul (2021), diplomiranoj fizioterapeutkinji i prvostupnici radne terapije, puzanje je motorička aktivnost. Beba bi trebala početi puzati u dobi do 8-9 mjeseci. U današnje vrijeme se vrijeme ta granica pomiče pa se normalnim smatra da dijete propuže s 10-11 mjeseci. Kada beba puže, tada i lupa dlanovima po podlozi i na taj način u mozak šalje mnogo informacija o temperaturi, oblicima, vrstama i teksturi podloge. Prema Posokhovej (2008), puzaču treba osigurati bezopasan prostor, zapravo treba mu ukloniti sve potencijalne izvore opasnosti u prostoru u kojem se on kreće. Djetetu treba postaviti i neke granice. Djetetu što rjeđe treba govoriti da nešto ne smije dirati jer ono nikada neće dirati nešto što mu nije zanimljivo. Bolje je ukloniti sve ono što mislite da bi vas moglo potaknuti da svako malo vičete „Ne“!. Često kada se djetetu kupuje neka skupa igračka, bojimo se da ju ne razbije ili ne pokvari pa stalno pazimo kako se igra s njom. To nije dobro jer na taj način ograničavate istraživačke aktivnosti i kreativnosti. U ovakvim slučajevima bolje je bebi kupiti neku jeftiniju igračku. Što se tiče djece koja su odrastala u obiteljima bez roditeljske pažnje, dokazano je da ona zaostaju u mentalnom i govornom razvoju. Ljudsko okruženje je potrebno za razvoj govora. Postoje dvije vrste obitelji; to su obitelji visokog socijalnog statusa i obitelji niskog socio-ekonomskog statusa. Kod obitelji s visokim socijalnim statusom djeca ne dobivaju potreban oblik roditeljske pozornosti, prepušteni su sami sebi ili dadiljama koje se nezainteresirane i ne čeznu za prilikama za učenje i razvoj. Što se tiče obitelji niskog socio-ekonomskog statusa s njima se roditelji ne stignu baviti jer nemaju dovoljno vremena ili uvjeta da djeci pruže potreban oblik razvojnih poticaja. Tada djeca često zaostaju u razvoju govora i dolaze u osnovnu školu nepripremljena. Potrebno je dnevno barem sat vremena odvojiti i posvetiti aktivnoj stimulaciji dječjeg razvoja. S djecom se treba kreativno igrati, čitati pjesmice i slikovnice. Vezano uz oblik poticaja njih određuje dob.

Postoje četiri stupnja predškolskog djetinjstva:

- Prvo razdoblje je razdoblje dojenčeta (od rođenja do 1. godine).
- Drugo razdoblje je rano djetinjstvo (od 1.do 3.godine).
- Treće razdoblje je mlađa i srednja predškolska dob (od 3. do 4.-5. godina).
- Zadnje razdoblje je starija predškolska dob (od 4.-5. do 6.-7. godina).

Posokhova (2008) navodi kako postoji određena razvojna aktivnost za svaki taj stupanj. Z dojenčje je vrlo važna emocionalna komunikacija s odraslom osobom. U razdoblju ranog djetinjstva dijete počinje pokazivati aktivno zanimanje za predmetnu okolinu pa takve aktivnosti počinju biti predmetna komunikacija. Odnosno dijete komunicira s odraslom osobom zbog istraživanja objekata vanjskog svijeta. U isto vrijeme počinje se razvijati i govor. Svaku aktivnost koju radimo s djetetom za poticanje razvoja govora moramo pretvoriti u zabavnu igru, a ne prisiljavati dijete da ponavlja suhoparne upute za vježbanje govornim organima. S djetetom treba razgovarati što više. Govor se može razvijati samo uz neprestanu stimulaciju govornih centara u mozgu. Učenje govora počinje slušanjem i oponašanjem. Sa bebom od samog rođenja mora se razgovarati. Ako se sa bebom u prvim mjesecima ne razgovara, to može uzrokovati ozbiljno zaostajanje u govornom razvoju. Novorođenoj bebi preporučuje se pjevati uspavanke, izgovarati vesele pjesmice i rime, postavljati pitanja i odgovarati na njih. Takvim načinom unaprijed stvaramo uvjete za razvoj govora. U pripremnoj predverbalnoj fazi beba je osjetljiva na ritam i intonaciju govora pa s njom treba pričati emotivno i s bogatom intonacijom. U pripremnoj predverbalnoj fazi bebi treba izgovarati kratke ritmične pjesmice i to na način da se mijenja visina i jakost glasa. Kod beba koje su već počele slogovno brbljati prvo se ponavljaju izgovorene slogovne sekvence, a zatim se izgovaraju nove. Govor je povezan i s inteligencijom, pamćenjem, pažnjom i percepcijom. Od svih ljudskih funkcija govor je najmlađa funkcija.

4.2. Igre za razvoj govora

Stanić i Velički (2008) ističu kako je igra čovjekova prirodna aktivnost. Dalje se navodi kako svi misle da je isključivi cilj igre samo zabava i razonoda. U spontanoj igri djeca stječu svoja prva iskustva, vještine, sposobnosti i znanja. Uvijek treba dati do znanja da i u onoj igri koja nam se čini spontana sadrži jasna i unaprijed dogovorena pravila. Na isti način igraju se i jezične igre; prema unaprijed utvrđenim pravilima. U knjizi se navodi da je igriva upotreba jezika ljudima svojstvena od najstarijih vremena i da je uživanjem u jezičnim igrama uživanje u prekoračivanju granica, u svladavanju sebe i drugoga. Djecu ne treba ograničavati kada se odluče igrati jezikom. Jezičnu igru

je najtočnije i najjednostavnije odrediti kao prostor u kojem se djeca i odrasli oslobađaju u vlastitom jeziku. Što se tiče strukture knjige „*Jezične igre za velike i male*“ igre se unutar nje dijele na igre slušanja i govorenja, igre čitanja i pisanja. Nadalje te igre podijeljene su prema dobi djece. Prvo su igre namijenjene mlađem uzrastu, zatim predškolarcima i na kraju školarcima. Navedena kategorizacija je provedena tek savjetodavno, uz svaku igru je navedena dob za koju se smatra da se ta igra najranije može provoditi. U knjizi su uz svaku igru istaknuti jezični i spoznajni i/ili odgojni ciljevi.

4.3. *Igre slušanja i govorenja*

U ovom dijelu bit će prikazane neke od aktivnosti koje odgojitelji mogu provoditi u pedagoškim skupinama, a pokazale su se vrlo djelotvornima u poticanju perceptivnih i govornih sposobnosti djece. Autorice Peti-Stantić i Velički (2008) predlažu sljedeće:

1. Što smo čuli

Opis igre: Igrači su leđima okrenuti voditelju. Zadatak im je pažljivo slušati što voditelj radi. Voditelj uzima redom pripremljene predmete i njima proizvodi različite zvukove. Nakon svake radnje djeca pogađaju što je voditelj radio i/ili odakle zvuk dolazi.

Sredstva potrebna za igru: zvončić, loptica, žlica, bubanj, frulica, čekić, čavao, svežanj ključeva.

Dobna skupina: 3+

2. Čarobni vrtuljak

Opis igre: Vrtuljak stoji na stolu ili visi na zidu. Na vrtuljku su zalijepljeni crteži ili fotografije različitih životinja. Jedno dijete ili voditelj zavrti vrtuljak. Djeca moraju imenovati životinju na kojoj se kazaljka zaustavila. Može se uvježbavati imenovanje glasanja pojedinih životinja.

Sredstva potrebna za igru: Deblji karton i kazaljka za izradu vrtuljka. Crteži ili fotografije različitih pojmova.

Dobna skupina: 3+

3. Tražimo parove

Opis igre: Djeci podijelimo papiriće s nacrtanim životinjama. Svako dijete treba, hodajući po sobi, oponašati glasanje životinje koju je dobilo i tražiti svoj par. Prije početka igre djeca uvježbavaju oponašanje životinja.

Sredstva potrebna za igru: Papirić s nacrtanim različitim životinjama. Svaka životinja nacrtana je dva ili više puta. Nacrtanih je životinja onoliko koliko je djece.

Dobna skupina: 4+

4. Na slovo, na slovo...

Opis igre: Zajedno s djecom odabere se jedan glas/slovo abecede. Djeca dižući ruku govore riječi koje počinju tim glasom.

Dobna skupina: 4+

5. Školice

Opis igre: Igra se tako da prvo voditelj zadaje riječ, a djeca odskakuću onoliko puta koliko glasova ima ta riječ. Prilikom igranja ove igre treba voditi računa o tome da se u početku zadaju jednostavne i „neproblematične“ riječi, što znači one u kojima nema nedoumice oko toga od kojih se glasova sastaje.

Dobna skupina: 5 +

6. Reci mi tiho

Opis igre: Djeca se podijele u skupine po petero. Sjednu u male krugove. Prvi onome do sebe šapne riječ, a on ponovi tu riječ i doda još jednu šapćući onome do sebe i tako redom. Cilj je oblikovati što dužu rečenicu. Kad sve skupine završe svoje rečenice, po jedan igrač iz svake skupine kaže glasno rečenicu pred svima, prebroje se riječi u njoj i proglase pobjednici.

Dobna skupina: 5+

5. ULOGA ODGOJITELJA U PREPOZNAVANJU GOVORNO-GLASOVNO JEZIČNIH POREMEĆAJA DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Prema White (2019), djeca uče komunicirati s drugima na puno različitih načina. Najveću ulogu u toj komunikaciji u dječjoj najranijoj dobi imaju roditelji, odgojitelji i vršnjaci. Djeca uče govoriti iz onoga što su čuli od odraslih i iz toga kako su odrasli reagirali na njihove komunikacijske napore. Postoje neke ključne stvari koje odgojitelji djece rane i predškolske dobi mogu učiniti kako bi postali odgovarajući komunikacijski partneri za djecu o kojoj skrbe.

Primjerice:

- Djetetu treba stvoriti bogato komunikacijsko okruženje.
- S djecom treba usporiti i ne žuriti.
- Na svakodnevne situacije treba gledati kao na prilike za komunikaciju.
- Dokumentirati i bilježiti napredak.
- Promatrati dječje interese i sklonosti jer oni mogu pružiti informacije o tome kako je dijete motivirano za komunikaciju.
- Poticati i ostvariti suradnju s roditeljima.
- Promatrati kako dijete reagira na svakodnevne situacije i kako odgovara na pitanja i razumije li ta pitanja.

Bogato i poticajno komunikacijsko okruženje treba odgovarati većini djece, ali unutar njih bit će i djeca koja trebaju dodatne prilagodbe i prilike pa stoga treba pripremiti i bogato komunikacijsko okruženje za manje grupe djece, odnosno za intimnije razgovore, rad u paru. Roditelji možda neće odmah primijetiti da dijete ima neke govorne poteškoće ili da odstupa od očekivanog tipičnog razvoja, ali vrlo često uspoređuju djecu iz susjedstva, vlastite obitelji i drugih socijalnih mreža, ali isto to uz poznavanje dječjeg razvoja rade i odgojitelji uspoređujući djecu iste kronološke dobi u njihovim skupinama. Odgojitelj će u okviru svojeg profesionalnog djelovanja obavijestiti stručne suradnike ustanove, razgovarati s roditeljima o osobitostima govornog razvoja i dostupnim mogućnostima. Za djecu uključenu u programe ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na raspolaganju su stručni suradnici ustanova, a koji prema njihovim specijalnostima mogu pružati neposrednu podršku djeci. Prema Bouillet (2019), odgojno-obrazovni djelatnici imaju osnovnu ulogu u učenju i poučavanju djece s teškoćama

jezične, govorne i glasovne komunikacije. Ta uloga je da potiču djetetov govor, (kroz igre riječima, kvizovima s kratkim odgovorima, pričanjem priča), stvaraju prilike za djetetovo slobodno izražavanje (primjereno doziraju pitanja, odabiru teme za razgovore koje su usklađene s interesima djeteta), potiču djetetove interakcije s vršnjacima (djetetu treba pomoći u razvoju temeljnih govornih vještina koje će mu pomoći da sudjeluje u grupnim aktivnostima), primjećuju djetetov točan govor (daju mu pozitivne povratne informacije, pohvale), da budu dobar govorni model (dobra dikcija, pravilan govor) i uvažavaju činjenicu da govorno izražavanje nije najbolji način usvojenosti planiranih sadržaja i provjere dječjeg znanja. Za djecu koja manifestiraju teškoće u govornoj komunikaciji i upotrebi jezika važno je da sudjeluje u spontanim aktivnostima komuniciranja i govorenja bez natjecanja s vršnjacima, da nastavlja govoriti iako su uočene pogreške bez prekidanja ili da počinje govoriti ispočetka. Navedeno znači da je djeci bitno osigurati dovoljno vremena da odgovore na postavljena pitanja, prakticirati aktivno slušanje i ne ispravljati pogrešan govor djeteta. Djecu je potrebno poticati na primjeren govor modeliranjem, strategijama samokontrole i slušanja vlastitog govora.

6. ISTRAŽIVAČKI DIO

6.1. Ispitanici

Ispitanici su bilo odgojitelji i odgojiteljice (N=50) iz cijele Republike Hrvatske okupljeni u grupe stručnjaka na društvenoj mreži (Facebook) koji su kontaktirani preko administratora grupa i 5 ustanova ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja.

6.2. Provedba istraživanja i prikupljanje podataka

Istraživanje je provedeno pomoću anketnog upitnika izrađenog u Google obrascima, a poveznica na upitnik proslijeđena je ciljano u 3 grupe odgojitelja na društvenoj mreži i u 5 vrtića. Istraživanje je bilo provedeno od 3-6 mjeseca 2024. godine putem online obrasca. Svrha istraživanja je analiza samopercepcije uloge odgojitelja u prepoznavanju osobitosti i poticanju govorno-glasovno jezičnih sposobnosti predškolske djece.

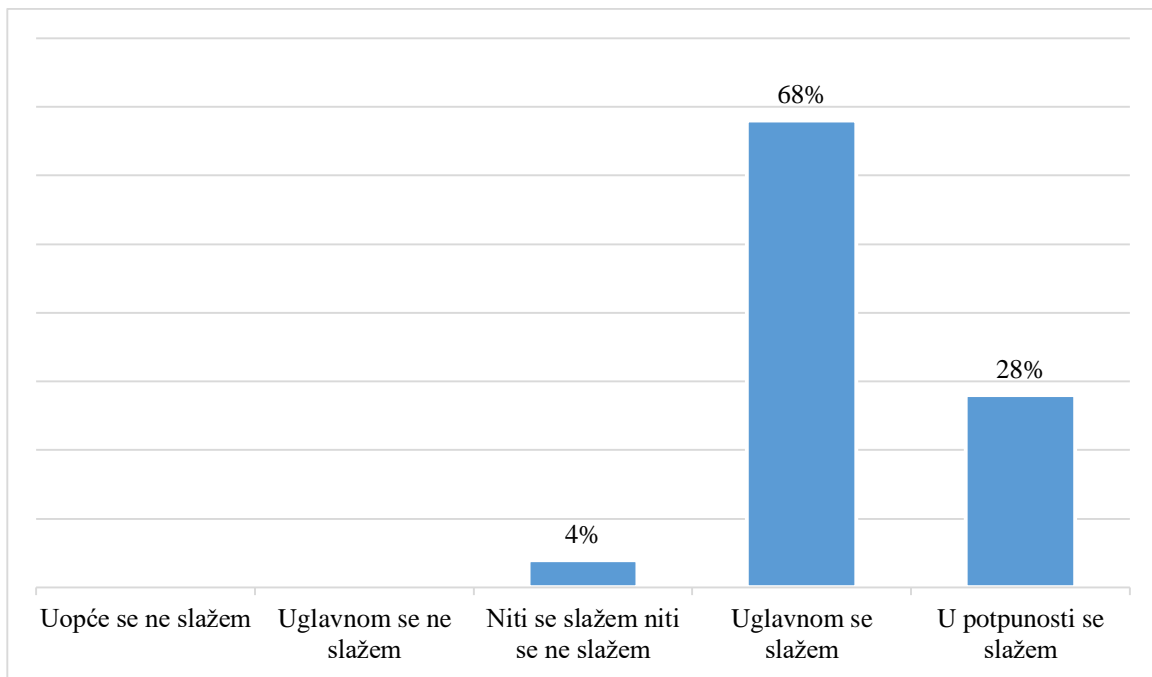
Svoje slaganje s pitanjima i tvrdnjama ispitanici su označavali na skali Likertova tipa, pri čemu je korišteno sljedeće stupnjevanje odgovora:

- 1- uopće se ne slažem
- 2- uglavnom se ne slažem
- 3- niti se slažem niti se ne slažem
- 4- uglavnom se slažem
- 5- u potpunosti se slažem

7. REZULTATI

Istraživanje je planirano provesti na većem broju odgojitelja, ali je povratno na upućenu zamolbu preko tri grupe na mreži Facebook i 5 vrtića odgovorio manji broj (N=50) odgojiteljica. Dobiveni rezultati prikazani su grafički relativnim frekvencijama.

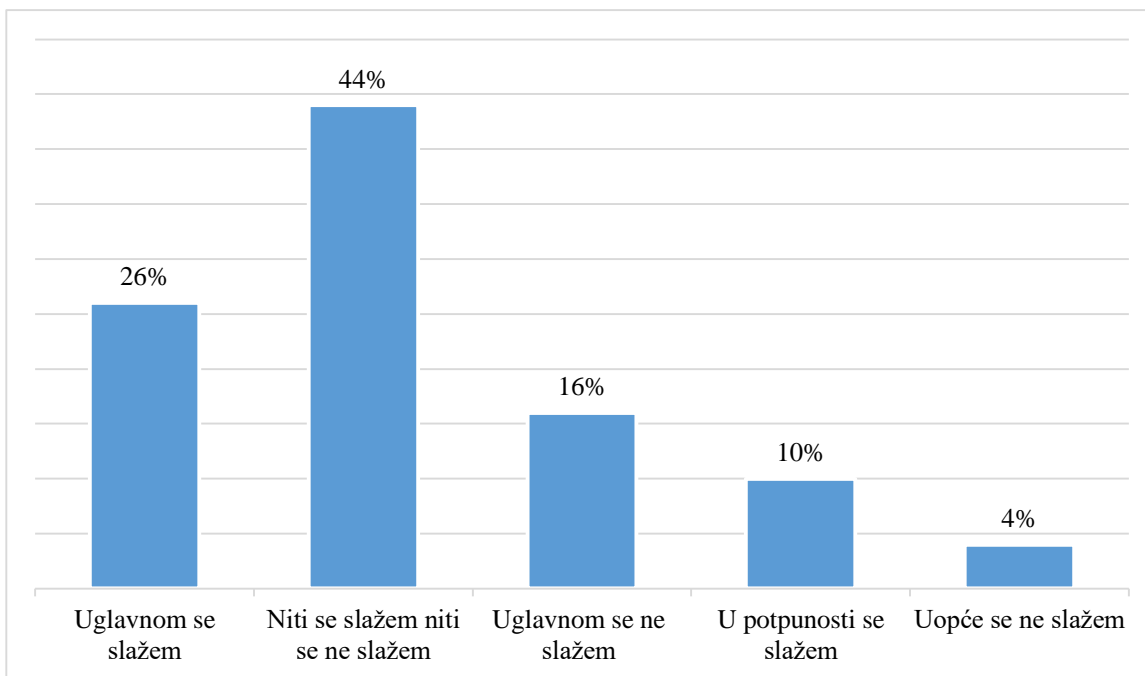
U Grafikonu 1. prikazana je raspodjela odgovora samoprocjene o poznavanju govorno-glasovnih poremećaja.

Grafikon 1. Distribucija odgovora o prepoznavanju govorno-glasovnih poremećaja kod djece

Iz grafikona 1. je vidljivo da se većina ispitanih odgojitelja (96%) uglavnom i u potpunosti slaže s tvrdnjom da posjeduju određena znanja koja im omogućuju prepoznavanje teškoća govora kod djece.

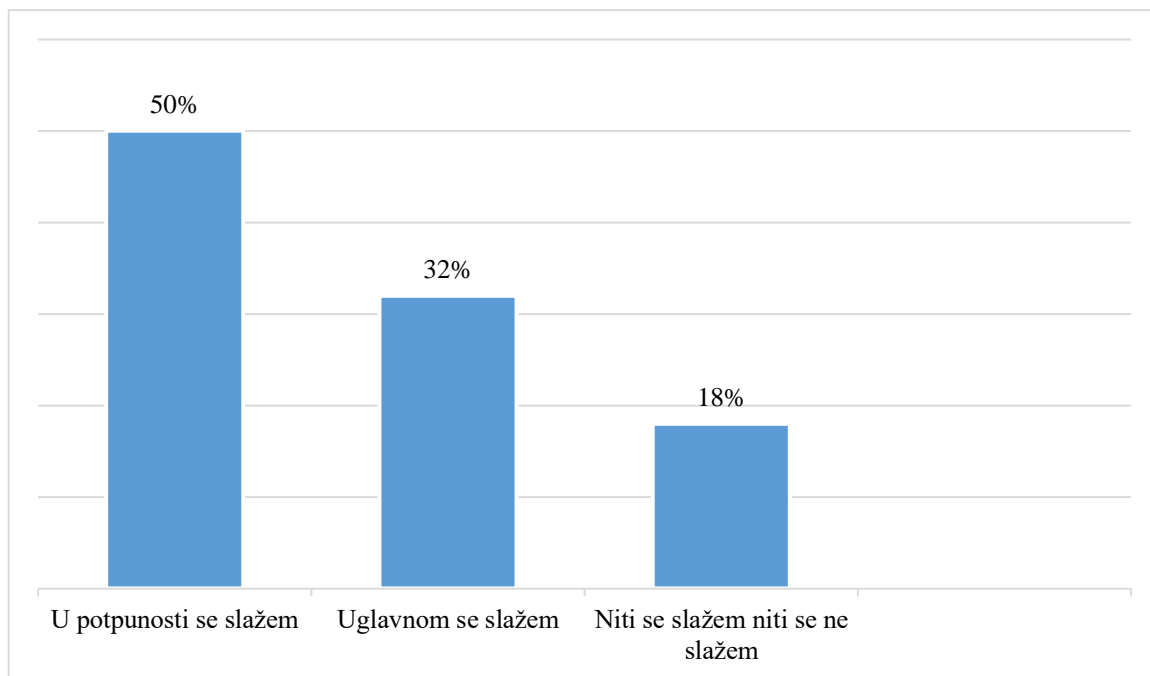
Rezultati o samoprocjeni kompetentnosti za rad s djecom iz ove skupine teškoća prikazani su u Grafikonu 2.

Grafikon 2. Distribucija odgovora o procjeni kompetentnosti za rad s djecom s govorno-glasovnim poremećajima

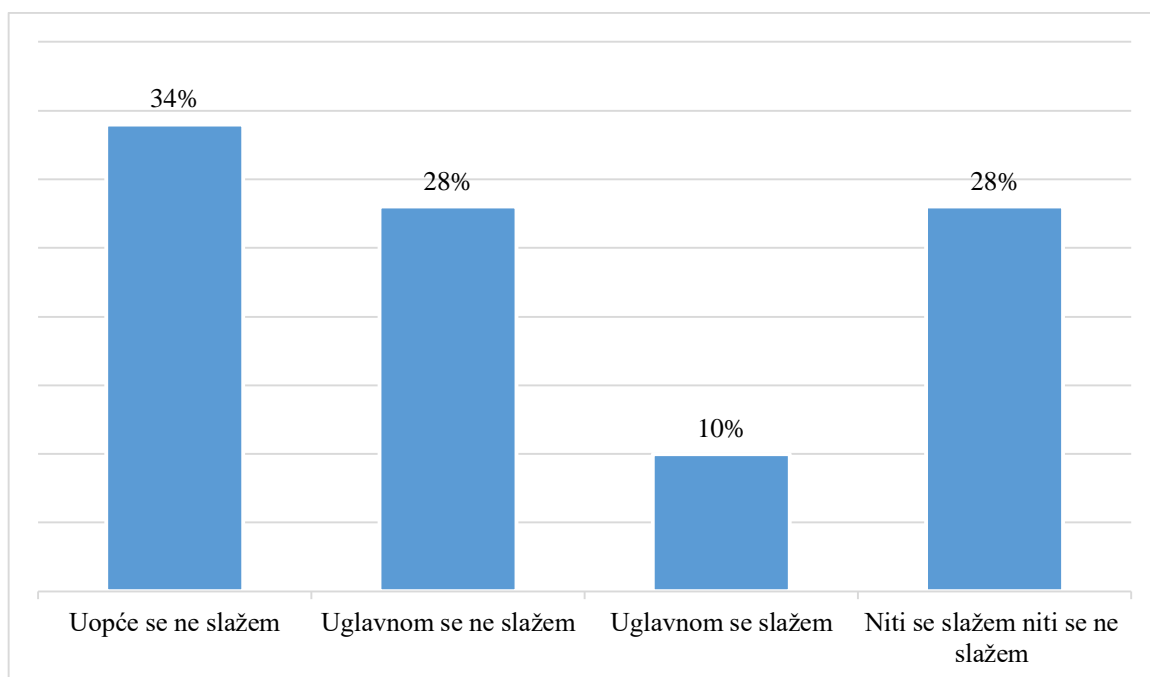
Prema podacima iz grafikona 2. možemo uočiti da je najveći udjel odgojitelja (44%) koji su neutralni u samoprocjeni vlastitih kompetencija. Uglavnom i u potpunosti kompetentnima za rad s djecom koja imaju govorno-glasovnih teškoća procjenjuje se nešto više od trećine (36%) odgojitelja iz ovog istraživanja.

Procjena potreba za individualnim radom ovisi o stupnju govornih sposobnosti i izraženosti teškoća djece. Odgovori o potrebi individualnog rada s djecom prikazani su u Grafikonu 3.

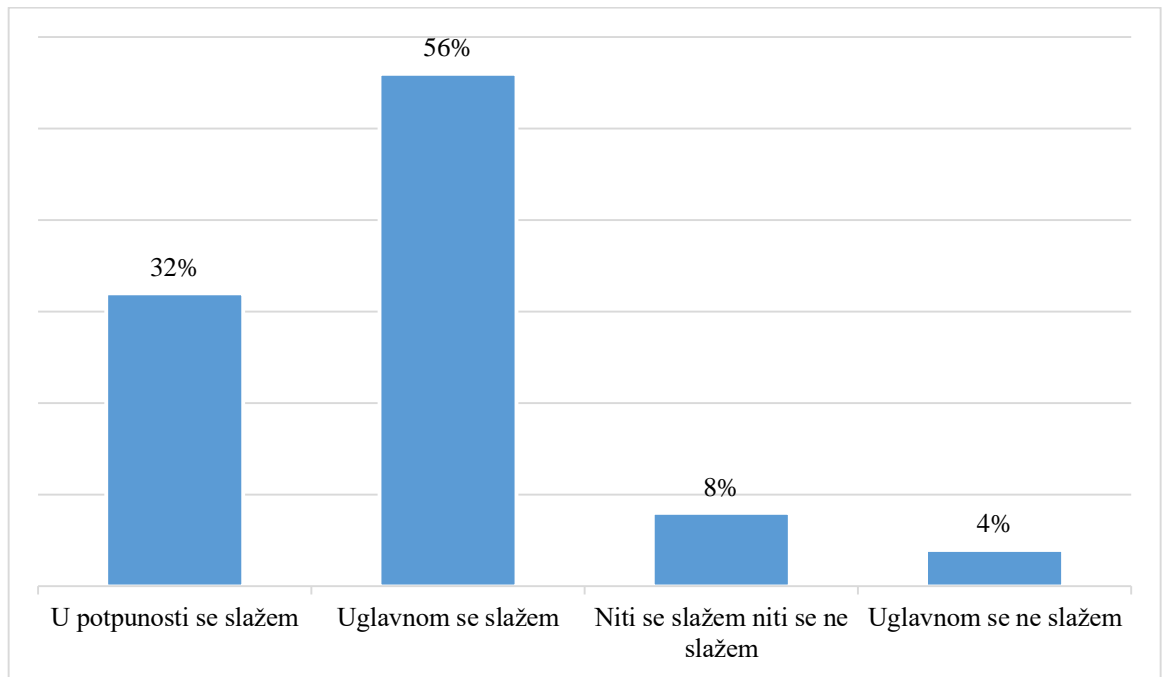

Grafikon 3. Raspodjela odgovora o potrebi individualnog rada s djecom

U realizaciji podrške djeci s teškoćama u ranom razdoblju života važno je zajedničko djelovanje različitih stručnjaka kroz savjetodavni i timski rad. Procjena potreba rada s djetetom samo stručnih suradnika vrtića prikazana je u Grafikonu 4.

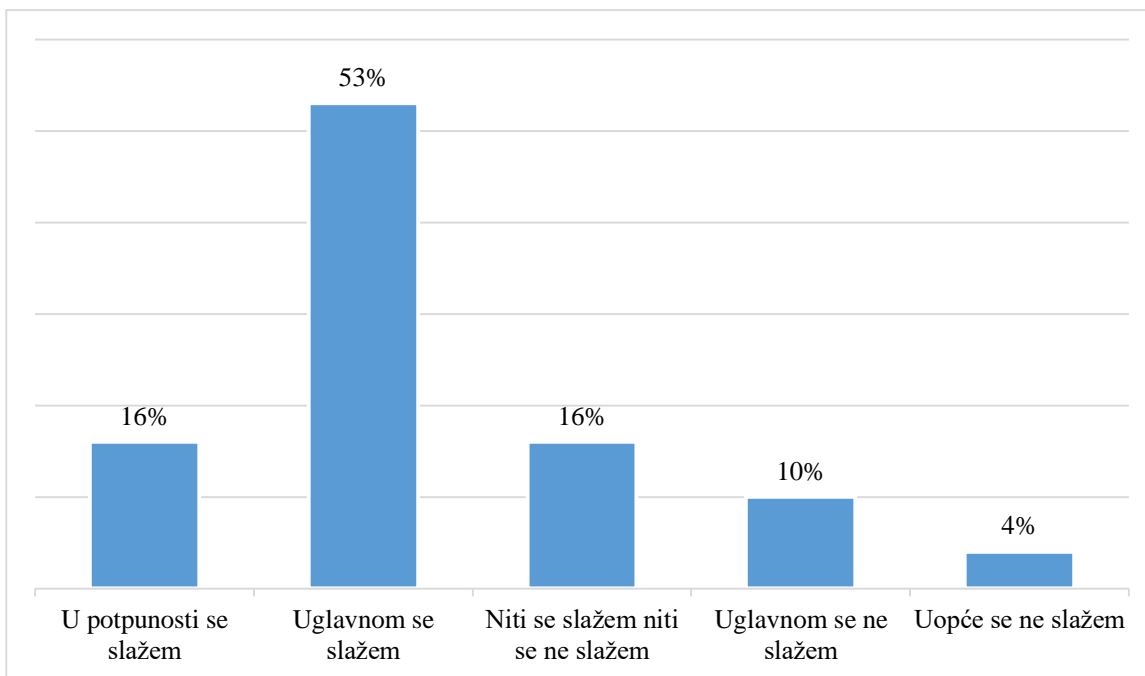

Grafikon 4. Raspodjela odgovora o dostatnosti rada stručnih suradnika u vrtiću

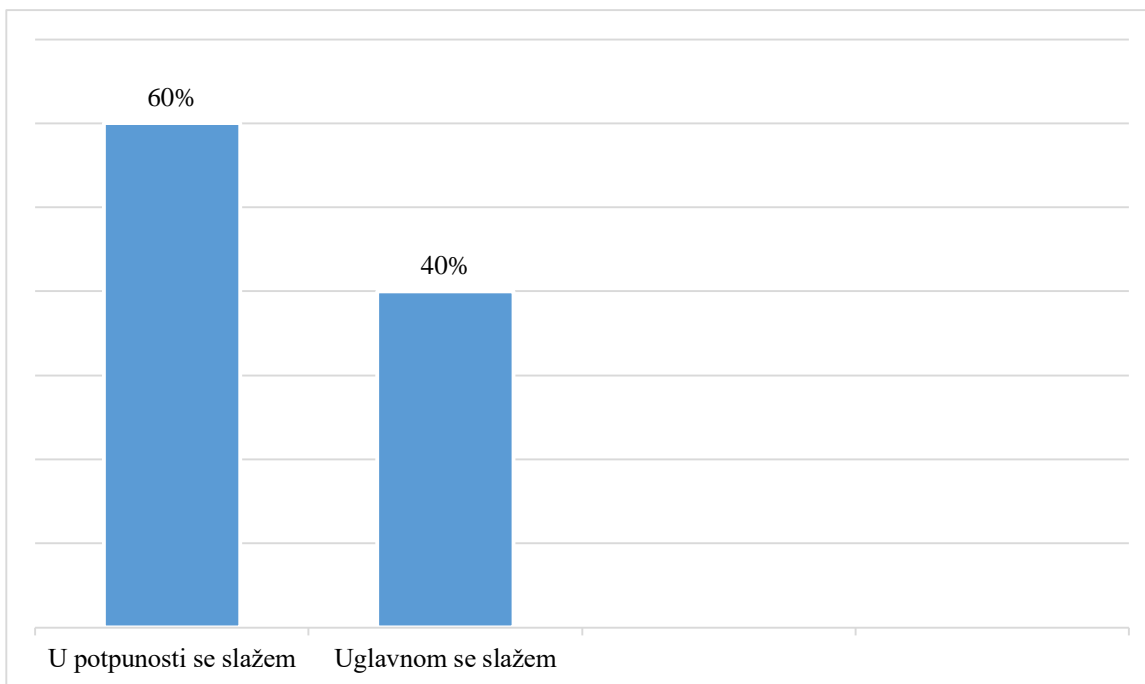
Grafikon 5. Raspodjela odgovora o posjećivanju djece stručnih suradnika i izvan vrtića

Prema podacima iz Grafikona 5. možemo vidjeti da se najveći udio odgojitelja (88%) uglavnom i u potpunosti slaže s tvrdnjom da djeca trebaju posjećivati stručne osobe i izvan vrtića. Istraživanja su pokazala da interakcije djece s vršnjacima i odraslim osobama djeluje poticajno na njihov kognitivni i emocionalni razvoj te da takva djeca brže napreduju na svim razvojnim područjima. Procjena odgojitelja o uključenosti djece s teškoćama govora u interakcije s drugom djecom i stručnim djelatnicima predškolskih ustanova (vrtića) prikazana je u Grafikonu 6.

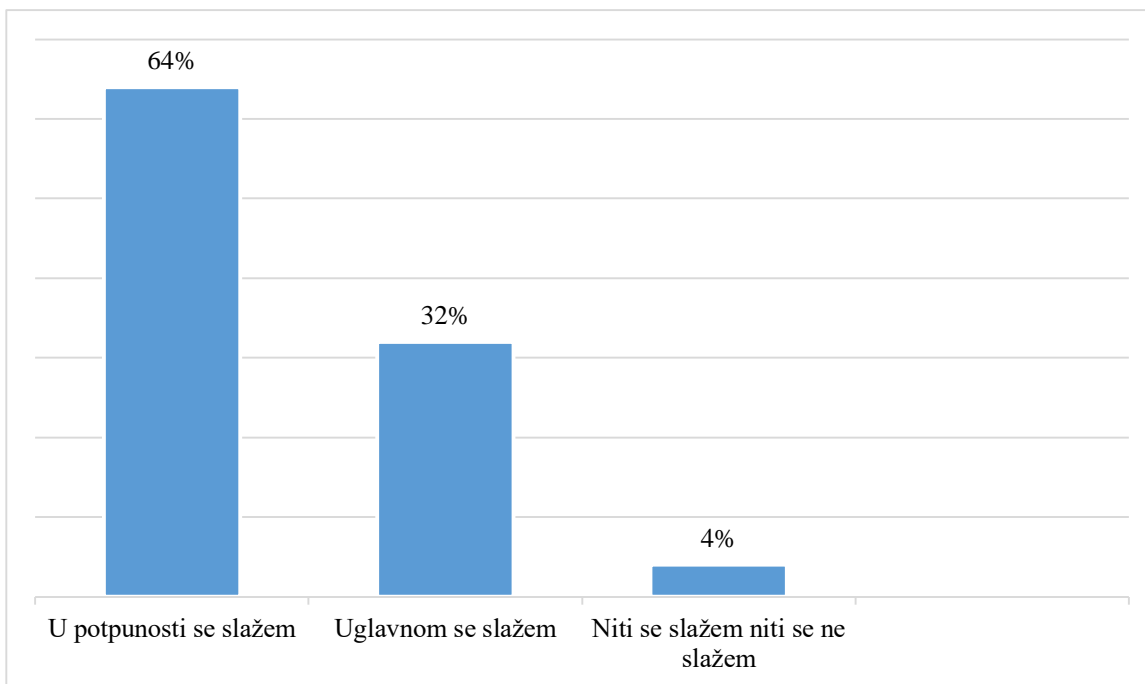
Grafikon 6. Distribucija odgovora odgojitelja o uključenosti djece u interakcije s odgojiteljima i drugom djecom unutar skupine

Prema podacima iz Grafikona 6. većina odgojitelja (69%) smatra da su djeca s govorno-glasovno jezičnim poteškoćama dovoljno uključena u interakciju s njima kao odgojiteljima i s drugom djecom unutar skupine. Prema ovim rezultatima, važno je ukazati na onih 14% koji se ne uključuju u interakcije te su u riziku socijalne isključenosti na osnovi razvojnih karakteristika. Tu do izražaja dolazi uloga odgojitelja i njihov profesionalni odnos prema djeci i njihovim razvojnim potrebama, a koje odgojitelji ponekad zanemaruju. Raspodjela odgovora prikazana je u Grafikonu 7.

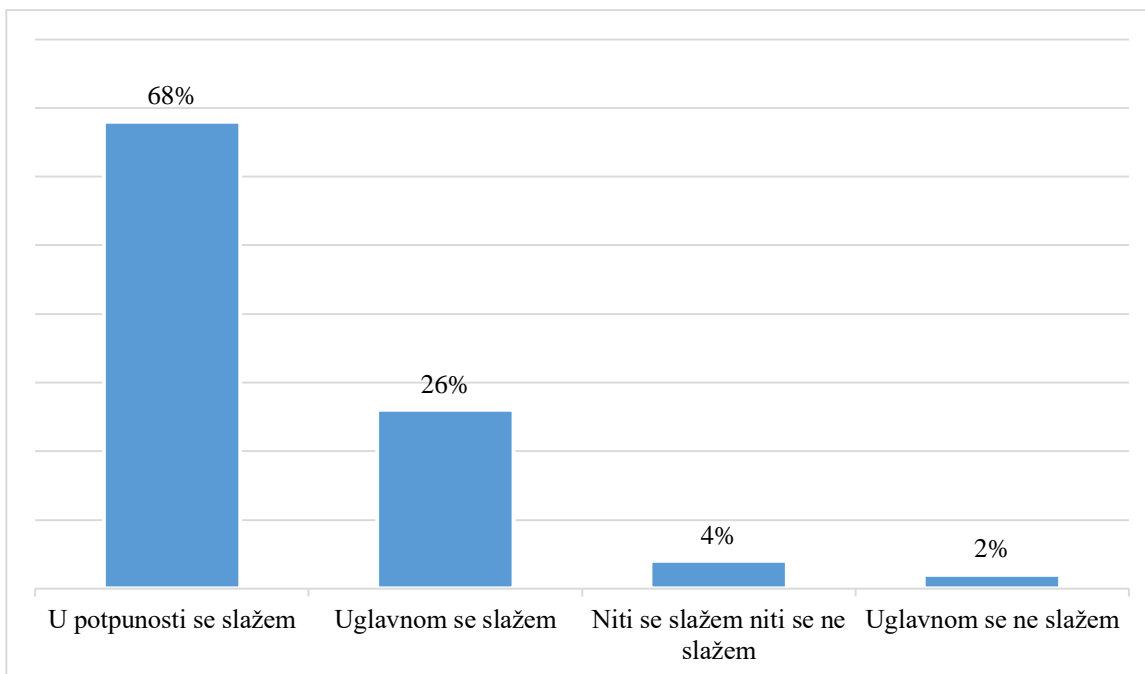
Grafikon 7. Raspodjela rezultata o važnosti uloge odgojitelja u prepoznavanju govorno-glasovno jezičnih poremećaja kod djece.

Iz Grafikona 7. može se vidjeti kako odgojitelji iz ovog istraživanja doživljavaju važnim njihovu ulogu u prepoznavanju teškoća i poremećaja kod djece. U tom kontekstu bitno je koristiti njihovu percepciju kao poticaj i educirati odgojitelje za prepoznavanje govornih i komunikacijskih, ali i drugih razvojnih teškoća djece. Nadalje, uloga odgojitelja i stručnih suradnika vrtića te kasnije škole ključna je za kreiranje inkluzivnog okruženja i stvaranje prilika u kojima će sva djeca moći učiti i napredovati. Samopercepcija vlastite uloge odgojitelja u tom procesu dio je i njihove motivacije za takvo usmjereno djelovanje. Njihovi odgovori prikazani su u Grafikonu 8.

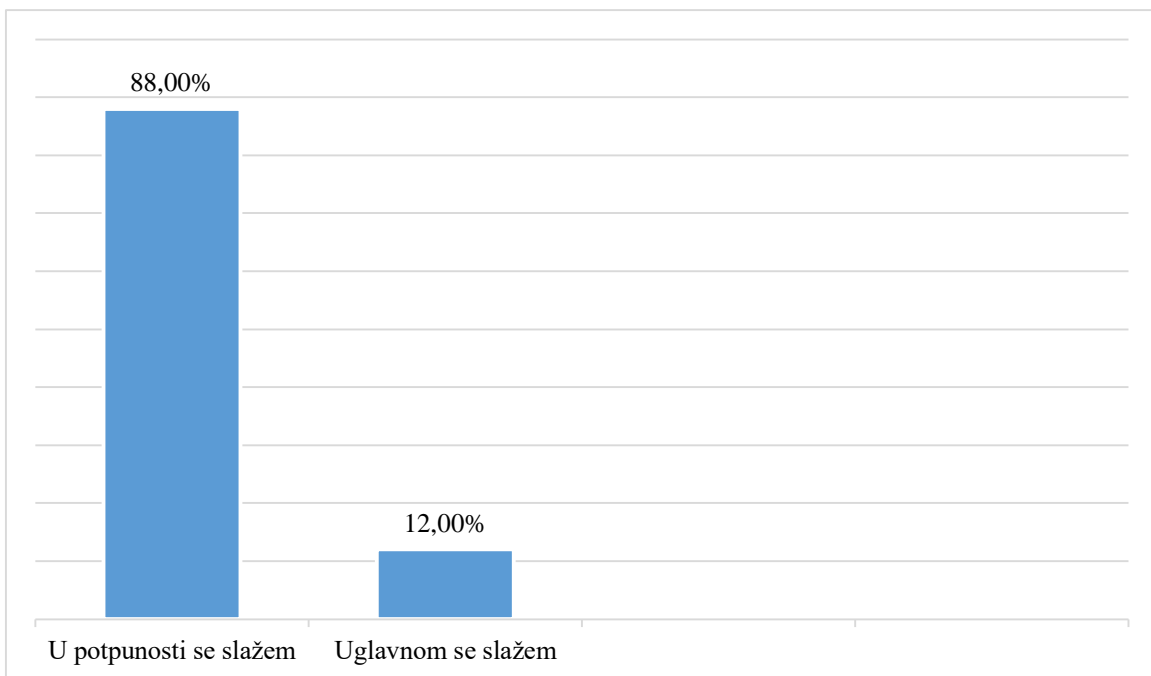
Grafikon 8. Distribucija odgovora o važnosti uloge odgojitelja u inkluziji djece s govorno-glasovno jezičnim teškoćama

Prema podacima iz Grafikona 8. možemo uočiti da se većina odgojitelja, odnosno njih 96% uglavnom i u potpunosti slaže da je njihova uloga bitna u inkluziji djece s govorno-glasovno jezičnim teškoćama. Inkluzivni odgoj i obrazovanje pretpostavljaju suradnju stručnjaka međusobno i suradnju s roditeljima s ciljem ostvarivanja najboljeg interesa djeteta i realizacije prava na primjereni odgoj, obrazovanje i sveukupnu podršku. Distribucija odgovora o obvezi priopćavanja i informiranja roditelja o teškoćama djece prikazana je u Grafikonu 9.

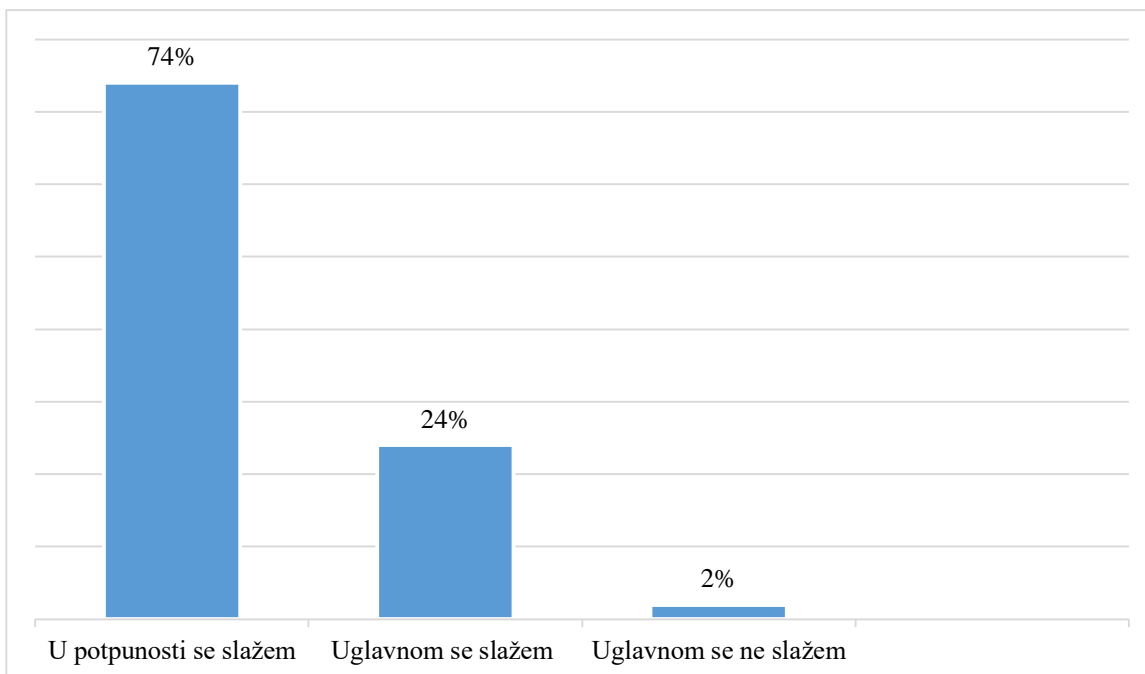
Grafikon 9. Raspodjela rezultata o dužnosti odgojitelja da obavijesti roditelje o uočenim poteškoćama kod njihove djece.

Prema podacima iz Grafikona 9. možemo uočiti da se odgojitelji većinom (94%) slažu s time da su dužni obavijestiti roditelje kada kod djeteta primijete neke od poteškoća. Osim suradnje i rada s roditeljima, odgojitelji svakodnevno surađuju međusobno i s dostupnim stručnim suradnicima. Njihova suradnja i pravovremeni prijenos informacija u velikoj mjeri doprinose da se neke od teškoća djece preveniraju, a druge da se nakon što budu uočene svedu na najmanju moguću razinu. O tome trebaju li odgojitelji informirati stručne suradnike njihovih vrtića o uočenim teškoćama djece dobiveni su podaci prikazani u Grafikonu 10.

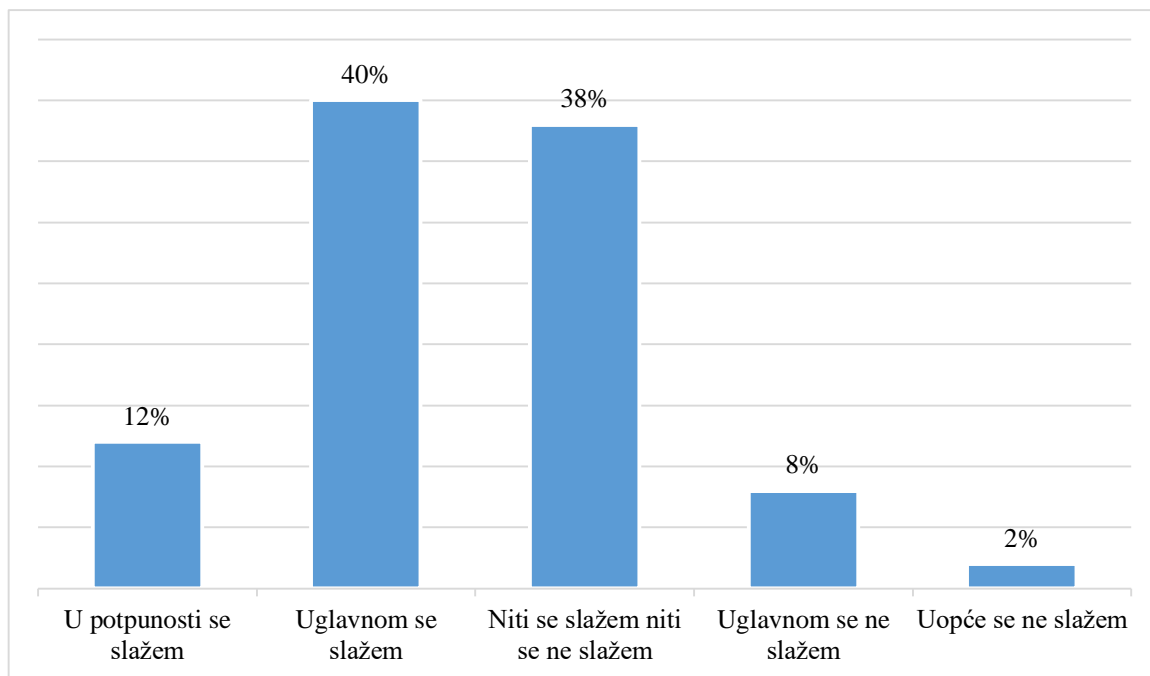
Grafikon 10. Distribucija rezultata o dužnosti odgojitelja da obavijesti stručne suradnike unutar vrtića o uočenim poteškoćama.

Iz Grafikona 10. možemo vidjeti da svi odgojitelji smatraju vrlo bitnim obavijesti stručne suradnike unutar vrtića o uočenim poteškoćama. Na temelju tih dobivenih informacija, stručni suradnici mogu u okviru profesionalnih kompetencija provesti dodatnu procjenu sposobnosti i teškoća djece te mu osigurati promjerenu pomoć i podršku. Takvu podršku mogu osigurati neposredno kroz individualni i grupni rad s djecom, a mogu djelovati prema roditeljima te ih uputiti na specijalizirane zdravstvene i socijalne ustanove za dodatnu razvojnu podršku. Mišljenja odgojitelja iskazana slaganjem ili neslaganjem o tome trebaju li djeca posjećivati specijalizirane stručnjake prikazana su na sljedećem Grafikonu 11.

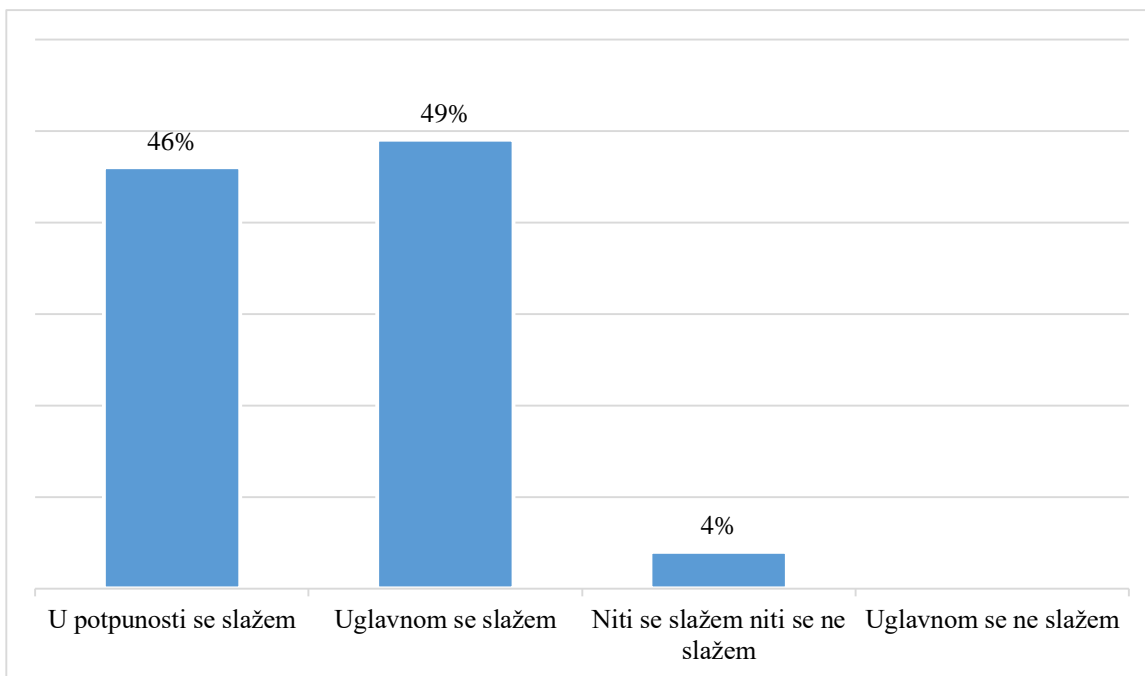
Grafikon 11. Podjela odgovora o potrebi specijalizirane pomoći djeci s govorno-glasovno jezičnim poteškoćama.

Prema dobivenim podacima prikazanim u Grafikonu 11., vidljivo je da se najveći udjel odgojitelja (98%) u potpunosti ili uglavnom slaže s time da djeca moraju posjećivati specijalizirane stručnjake (logopede). Ovo ukazuje i na profesionalnu odgovornost kad teškoće djece i njihove potrebe nadilaze kompetencije odgojitelja u pružanju individualne rehabilitacijske podrške. Postojanje teškoća uvijek ima utjecaj na emocionalno i kognitivno funkcioniranje djece, a ona se u stvarnim svakodnevnim situacijama različito nose s izazovima socijalnih interakcija i sudjelovanja. Procjena djece s teškoćama govora, glasova i jezika koju su dali njihovi odgojitelji prikazana je u Grafikonu 12.

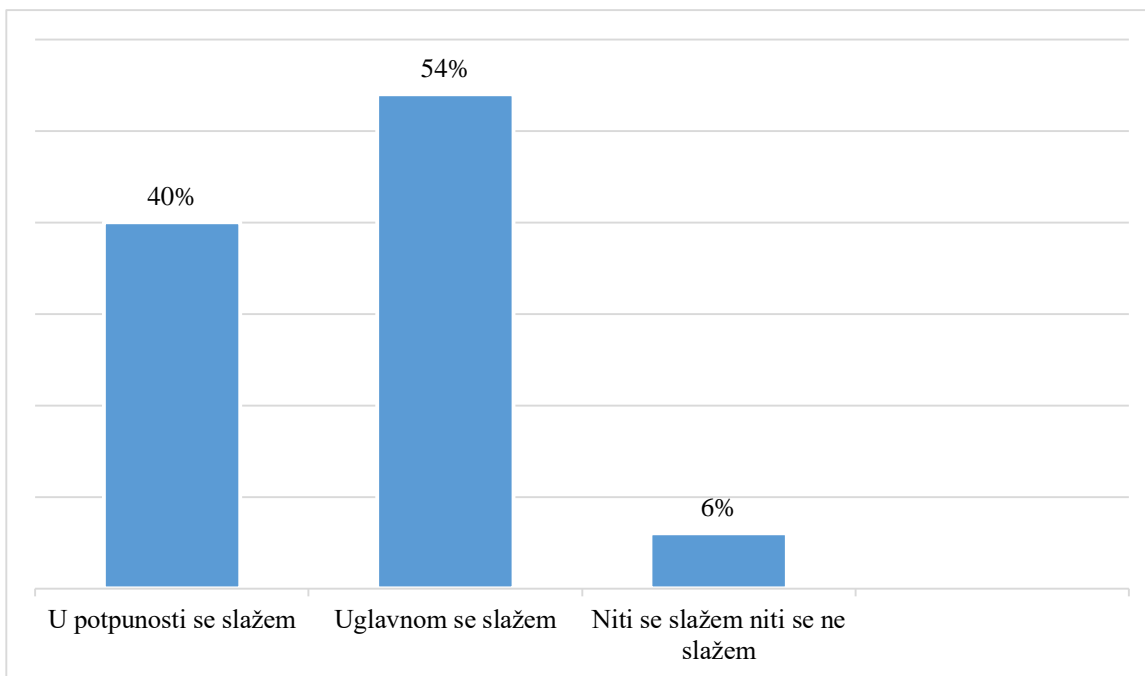
Grafikon 12. Raspodjela rezultata procjene odgojitelja o osjećaju srama djece koja imaju govorno-glasovno jezične poteškoće pred drugom djecom.

Prema podacima iz Grafikona 12. vidljivo je da se svaki drugi odgojitelj (52%) uglavnom i u potpunosti slaže da djeca s poteškoćama govora osjećaju sram kada trebaju govoriti pred svojim vršnjacima. To bi na temelju njihovog iskustva rada i praćenja djece značilo da se i svako drugo dijete nalazi u nepovoljnoj situaciji i riziku za socijalnu isključenost. Nastavno na procjenu i doživljavanje vlastite uloge odgojitelja i prepoznavanju teškoća djece i u pružanju adekvatne potpore, odgojitelji daju procjene potrebne dodatne edukacije za ovo područje. Raspodjela odgovora prikazane je u Grafikonu 13.

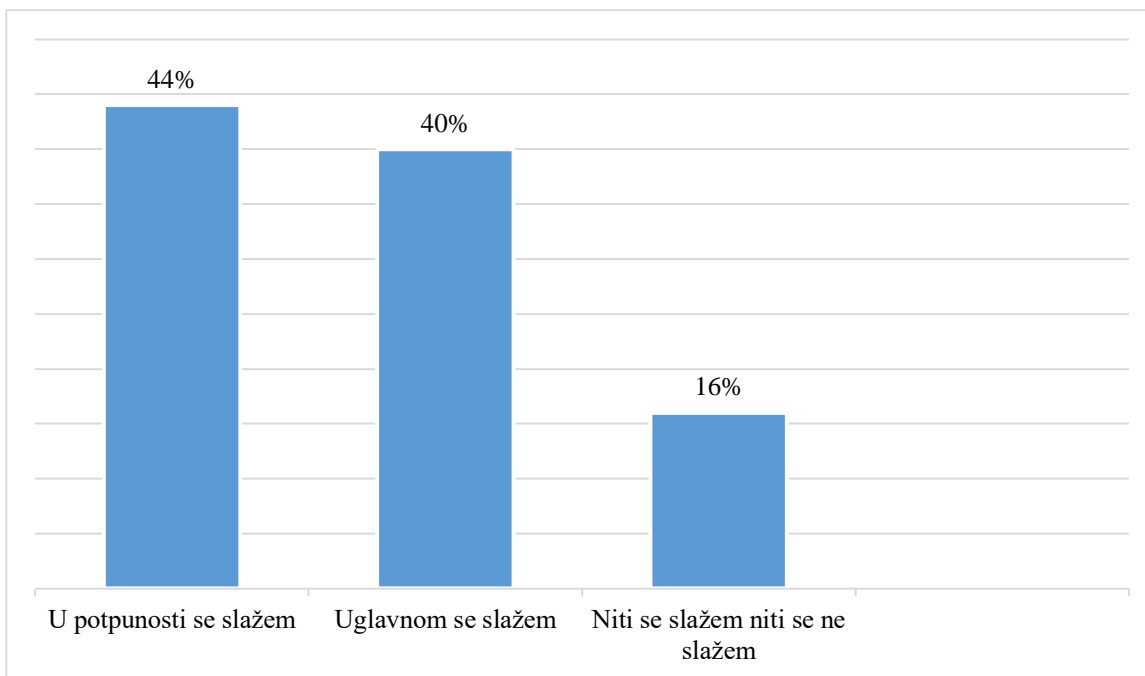
Grafikon 13. Distribucija odgovora o važnosti edukacije odgojitelja o govorno-glasovno jezičnim poremećajima.

Prema podacima iz Grafikona 13. vidljivo je da se većina ispitanih odgojitelja (95%) uglavnom i u potpunosti slaže s tvrdnjom da bi ih više trebalo educirati o govorno-glasovno jezičnim poremećajima kod djece. Radi se o specifičnim znanjima i vještinama prepoznavanja i kreiranja okoline za uspješno učenja i napredovanje djece. Takva okolina podrazumijeva skup planiranih aktivnosti i intervencija u sadržaje i prostor kako bi se ostvarilo aktivno sudjelovanje sve djece u njima primjerenim aktivnostima. O važnosti provođenja svakodnevnih vježbi pokazuju rezultati prikazani u Grafikonu 14.

Grafikon 14. Raspodjela rezultata o važnosti provođenja svakodnevnih vježbi za smanjenje govorno-glasovno jezičnih teškoća

Iz Grafikonu 14. je vidljivo da odgojitelji smatraju važnim da se unutar skupine svakodnevno provode vježbe kojima se mogu prevenirati govorno-glasovno jezični poremećaji. Takve vježbe i ciljano osmišljene aktivnosti podrazumijevaju i individualizirani pristup i zadatke djeci s izraženim teškoćama govora. Mišljenja o potrebi individualizacije prikazane su kroz frekvenciju odgovora u Grafikonu 15.

Grafikon 15. Distribucija odgovora o potrebi primjene individualiziranih postupaka kod djece s govorno-glasovno jezičnim poteškoćama.

Prema podacima iz Grafikona 15. većina ispitanih odgajatelja (84%) se u potpunosti ili uglavnom slaže s time da u radu s djecom koja imaju govorno-glasovno jezične poremećaje treba primjenjivati individualizirane postupke.

8. ZAKLJUČAK

Dosadašnja i suvremena istraživanja potvrđuju važnost profesionalnog djelovanja i održavanje kvalitete rada u ustanovama ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. Neosporno je da su odgojitelji najzastupljeniji u ovim ustanovama, ali isticanje u kvaliteti i sveobuhvatnoj podršci dječjem razvoju proizlazi iz međusobnog djelovanja svih zaposlenika vrtića. Rezultati ovog prigodnog istraživanja pokazali su osviještenost odgojitelja o potrebama djece s govornim i glasovnim teškoćama te važnost timske suradnje i specijalizirane podrške drugih stručnjaka u ustanovama i izvan. Rezultati ovog istraživanja nadalje pokazuju da i dalje postoje odgojitelji koji sebe ne procjenjuju dovoljno kompetentnima za rad s djecom koja imaju govorno-glasovno jezične teškoće i poremećaje. Kontinuirano se pokazuje potreba za dodatnim usavršavanjem i edukacijama odgojitelja u području prepoznavanja karakteristika teškoća i razvojnih odstupanja te strategija grupne i individualne podrške u kontekstu vrtića, vršnjaka i odraslih. Ovaj rad daje mali doprinos razumijevanja potreba djece s teškoćama, ali i potreba odgojitelja za suočavanje s izazovima koji se pojavljuju u njihovoj neposrednoj praksi.

Literatura

1. Andrešić, D., Benc Štuka, N., Gugo Crevar, N., Ivanković, I., Mance, V., Mesec, I. i Tambić, M. (2010). *Kako dijete govori*. PLANET ZOE d. o. o.
2. Bolfan Stošić, N. i Rončević Kolarić, A. (2006). Osobine glasa odgajateljica, nastavnica i profesorica u odnosu na profesionalni staž, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42, 1, 31-38.
3. Portal Logoped.hr, Portal za roditelje, učitelje i stručnjake; *Poremećaji glasa* na poveznici: <https://logoped.hr/poremecaji-i-teskoce/poremecaji-glasa/> (6.7.2024.)
4. Bouillet, D. (2019). *Inkluzivno obrazovanje: odabrane teme*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet
5. Hrvatska enciklopedija *jezik* na poveznici: <https://enciklopedija.hr/clanak/29130> (1.6.2024).
6. Hrvatska enciklopedija *komunikacija* na poveznici: <https://enciklopedija.hr/clanak/komunikacija> (1.6.2024.)
7. Logotherapia *Poremećaji glasa i rezonancije* na poveznici: <https://logotherapia.hr/poremecaji-glasa-i-rezonancije/>(6.7.2024.)
8. Pihler Brumen, N. (2023). Vrste govorno-jezičnih poremećaja. *Varaždinski učitelj*, 6 (12). Dostupno na poveznici: <https://hrcak.srce.hr/pretraga?q=vrste+govorno-jezi%C4%8Dnih+poreme%C4%87aja> (3.7.2024.)
9. Peti-Stantić. A. i Velički, V. (2008). *Jezične igre za velike i male*. Samobor. EDOK d. o. o.
10. Portal za roditelje, učitelje i stručnjake Logoped.hr *Poremećaji glasa* na poveznici: <https://logoped.hr/poremecaji-i-teskoce/poremecaji-glasa/> (Pristupljeno 6.7.2024.)
11. Posokhova, I. (2008). *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece*. Zagreb. Ostvarenje.
12. Prpić, D. (2023). *Mucanje*. Zagreb. Alfa.
13. Rade, R. (2003). *Poticanje ranog govorno-jezičnog razvoja*. Zagreb. Tiskara Kolarić.
14. Štedul, I. Senzogym *Vježbe za puzanje: Moje dijete ne puže. Pa što onda?* Dostupno na poveznici: <https://www.senzogym.hr/vjezbe-za-puzanje-beba/> (Pristupljeno 8.6.2024.).

15. Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B. i Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb. Golden marketing- Tehnička knjiga
16. Verbum Sanum, Logopedске usluge *Razvojni jezični poremećaji* na poveznici: <https://www.verbum-sanum.hr/logopedija/razvojni-jezicni-poremecaj> (pristupljeno 2.7.2024.)
17. WHITE, A. (2019). Strategies for supporting children's communication in educational settings. - <https://theeducationhub.org.nz/strategies-for-supporting-childrens-communication-in-educational-settings/> (14.8.2024.)

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam ja, Iva Oraić, ovaj završni rad pod naslovom „Uloga i mogućnosti odgojitelja u prepoznavanju osobitosti i poticanju govorno-glasovno jezičnih sposobnosti kod predškolske djece“ napisala samostalno, uz pomoć stručne literature i vodstvo mentora doc.dr.sc. Zlatka Bukvića u akademskoj godini 2023./2024.